

HACI ABDULLAH PETRİCİ VE RİSÂLE Fİ REDDİ'R-REVÂFİZ VE İSBÂTİ TEMÂMİYYETİ KUR'ÂN-I 'AZİMİ'Ş-ŞÂN ADLI RİSÂLESİNDE KUR'ÂN'IN TAHRİF EDİLDİĞİ İDDİALARINA KARŞI ELEŞTİRİLERİ

Hacı Abdullah Petrici and His Critique of Distortion Allegations in the context of His Epistle Titled Risâle fî Reddî'r-Revâfız ve İsbâtî Temâmiyyeti Kur'ân-ı 'Azîmi'ş-Şân

Halil İbrahim BULUT*

Öz

XIX. Yüzyıl Batılı Devletlerin askeri, iktisadi ve kültürel istilalarının zirveye ulaştığı bir dönem olarak bilinir. Müslüman düşünürler, Batı karşısındaki mağlubiyete çözümler ararken kültürel sahada da ciddi mücadele ortaya koydular. Bu mücadele, özellikle Hıristiyan âlemi ile komşu olan Balkanlar'da daha yoğun bir şekilde gerçekleşti. Kendisi de Balkanlar'dan olan Hacı Abdullah Petrici, Hıristiyan dünyasının Müslüman coğrafyasına hücum ettiği bir dönemde- Hıristiyanlık eleştirileri ile meşhur olmuş bir Osmanlı âlimidir. O, Tevrat ve İncillerin tahrif edildiğine dair Arapça ve Osmanlıca risâleler yazmanın yanı sıra Kur'an'ın korunmuşluğunu ispat etmek üzere de eser kaleme almıştır. Ona göre önceki kitapların orijinal metninin korunamadığını izah etmek kadar Kur'an'ın her türlü tahrif ve tebdilden korunmuş olduğunu açıklamak da en az bu kadar önemlidir. Petrici, Kur'an'ın korunmuşluğunu bizzat Kur'an'dan hareketle açıklamış, konuyla alakalı akli ve tarihi deliller

Abstract

The 19th century is known as a period whereas the military, economic and cultural invasions of the Western States reached its zenith. Muslim thinkers have anticipated solutions to the struggle against the West and they also have submitted a serious attempt in the cultural field throughout the time. This struggle took place more intensely in the Balkans, which was particularly adjacent to the Christian World. Hacı Abdullah Petrici who was an Ottoman scholar from Balkans and he became famous for his critiques of Christianity – in a period when the Christian world attacked the Muslim geography. He composed the Arabic and Ottoman epistles by suggesting that the Torah and the Gospels had been falsified, besides he wrote to prove the protected status of the Qur'an. According to Petrici, to explain that the Qur'an is protected from all falsehoods and omissions, it is at least as

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.
orcid.org/0000-0001-5528-9559 | hibulut@istanbul.edu.tr

ortaya koymuştur. Bu makalede, ilim dünyasının ilk defa haberdar olacağı Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyeti Kur'ân-ı 'Azîmi'sh-Şân adlı risalesi bağlamında Petrici'nin konuyla alakalı görüşleri ortaya konulmuş ve söz konusu risâle latinize edilip neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Abdullah Petrici, Kur'an'ın korunmuşluğu, Rafiziler, tahrif, tebdil.

important to explain that the original text of the previous holy books could not be preserved. Petrici explained the protection of the Qur'an by providing evidence from the Qur'an itself and revealed the intellectual and historical shreds of evidence in this regard. In this article, Petrici's views on that subject have been preceded, Latinized and published in the context of his epistle named Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyeti Kur'ân-ı 'Azîmi'sh-Şân which the relevant academic circles will be informed for the first time about.

Key Words: Hacı Abdullah Petrici, The preserved status of the Qur'an, Rawafidh, Distortion, Alteration.

Giriş

İslâmiyet, insanlığa gönderilen son ilahî din olup, bu dinin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim'dir. Müslümanlar, Kur'ân'ın vahiy ile Hz. Peygamber'e gönderildiğine, indirildiği şekliyle kayda geçirilip koruma altına alındığına, sonraki süreçte cem edilip çoğaltıldığına inanırlar ve bu inançlarını dinî, akli ve tarihi delillerle ispat ederler. Tarih boyunca Müslümanların kahir ekseriyeti -mezhepleri farklı olsa da- bu şekilde inanmış ve bu inançlarını da beyan etmişlerdir. Bununla birlikte erken sayılabilecek bir dönemde, özellikle Şiiğin teşekkül sürecinde bazı aşırı Şii grupların Kur'ân'ın tahrif ve tebdiliyle alakalı bir iddiayı dillendirdikleri hususu bazı kaynaklarda yer almıştır. Tahrif iddiaları her ne kadar marjinal gruplar tarafından dile getirilmiş olsa da İslâmiyet'in özüne yönelik bir tavır olduğundan mutlaka dikkate alınıp cevaplandırılması zorunlu idi. Zira Kur'ân'ın bütünlüğüne dair iddialar, İslâm'ın varlığına yönelik ciddi sorun teşkil edeceğinden cevaplandırılmaları hayati bir ehemmiyet taşımakta idi. Bu itibarla farklı ekollere mensup İslâm âlimleri, tahrif iddialarını dikkate almış ve söz konusu iddiaların tutarsız olduklarını delilleriyle açıklamaya çalışmışlardır.

Öte yandan tahrif iddialarının cahillik ve ideolojik yaklaşımlar başta olmak üzere, art niyetli kimselerin gayretleri neticesinde

ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim bazı aşırı Şii çevrelerde Kur'an'ın tahrif, tebdil ya da tenkise uğradığıyla alakalı iddiaların dile getirilmesi ile sahip oldukları imamet doktrini arasında sıkı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. İmameti dinin merkezinde kabul eden bazı Şii âlimler, bu inançlarını teyit edecek âyetler bulamayınca alakası olmayan bazı âyetleri tevil etmek suretiyle kendi inançlarını temellendirmeye çalışmıştır. Bazı Şii âlimler ise tevil ile yetinmeyip imamlarla alakalı birtakım âyetlerin Kur'an'da bulunması gerektiğine hükmetmiş, ancak söz konusu âyetleri Kur'an'da bulamayınca -sahabeye yönelik olumsuz tutumlarının da neticesi olarak- Kur'an'dan imametle alakalı bazı âyetlerin çıkarıldığı iddiasını dile getirmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki Kur'an'a dayanmayan bir hususun iman esası olarak kabul edilmesinden sonra buna dair delil arama sürecinde tehlikeli bir yola girmek durumunda kalmışlardır. Nitekim Muhammed b. Ya'küb el-Küleynî (ö.328/941), Şia'nın muteber dört hadis kaynağından ilki olan *el-Kâfi* adlı eserinde tahrifin varlığına dair bazı hadisler nakletmiştir.¹ Yine Ali b. İbrahim el-Kummî (ö.329/941), Muhammed b. Mes'ud el-Ayyâş, Muhammed b. Hasan es-Saffâr gibi ilk üç asrın Şii âlimlerinin eserlerinde bu nevi rivayetler vardır.² Mesela Ali b. İbrahim el-Kummî, Şia'nın temel kaynak olarak kabul ettiği *Kitâbü't-Tefsir* adlı eserinin mukaddimesinde Allah'ın indirdiğinin hilâfına olan âyetler, tahrif edilen âyetler gibi çeşitli alt başlıklarla Kur'an metninde tahrif olduğunu ve bazı lafızların metinden çıkarıldığını iddia etmiştir. Ona göre bunlardan biri "Ali/علي" kelimesidir. Bu lafızlar, genellikle âyetlerde "Ali hakkında/في علي", "Ali'nin velâyeti hakkında/في ولاية علي", "Ali hakkında/في حق علي" şeklindedir. Nitekim Kummî, Kur'an'ın metniyle ilgili 62 âyette tahrif olduğunu iddia etmiştir.³

¹ Örnek olarak bakınız: Ebû Cafer Muhammed b. Ya'küb b. İshak Küleynî, *Usûlü'l-Kâfi*, I. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Mürteza, 1426/2005), 1: 172-174.

² Bkz. Şaban Karataş, *Şia'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1996), 158-159.

³ Bu konuda örnek olarak en-Nisa 4/64. âyete bakılabilir. Kummî, bu âyetin "يا وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ يَا عَلِيَّ- فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ فَمَا اسْتَغْفَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِيُحْسِنُوا إِلَى اللَّهِ تَوَّابًا رَجِيمًا" ifadesiyle "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, Peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı." şeklinde inzâl edildiğini söylemektedir. (Kummî, Ebu'l-

Ahbârîliğe mensup bazı Şii âlimlerin dile getirdiği tahrif iddiaları, özellikle Usûlîliğin ortaya çıkmasıyla birlikte ciddi anlamda eleştirilmiş ve Şeyh Müfid (ö.413/1022) ile birlikte Şii-İmamî âlimler Kur'an'ın vahyedildiği şekilde kaydedildiğini ve muhafaza edildiğini yüksek sesle dillendirmişlerdir.⁴ Bu itibarla hicri IV. asrın sonlarından itibaren bütün Müslümanların Kur'an'ın vahyedildiği şekilde korunduğu; elde mevcut Kur'an'da ziyadelik ve noksanlığın asla söz konusu olmadığı üzerinde ittifak ettikleri bilinmektedir. Durum bu minval üzere olmakla birlikte, erken dönem bazı Şii eserlerde tahrifin varlığıyla alakalı rivayetler Şii-Sünnî polemik eserlerinde tekrarlanmıştır. Burada latinize edip günümüz okuyucusunun istifadesine sunmaya çalıştığımız Petrici'nin *Risâle fî Reddi'r-Revâfiz ve İsbâti Temâmiyyet-i Kur'an-i Azîmi's-Şân* adlı risâlesi bunlardan biridir. Aşağıda öncelikle yazarın hayatı ve ilmi kişiliğinden bahsedilecek, sonra risâlenin tahlil ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca günümüz okuyucusunun istifade edebilmesi için bu Osmanlıca risâlenin latinizesi ekte verilecektir.

A. Müellifin Hayatı ve İlmi Kişiliği

a) İsim ve Künyesi

Hacı Abdullah Petrici'nin ismi konusunda bazı farklı görüşler bulunmaktadır. Müellifin elimizde bulunan yazma nüshalarında isim kaydı “Abdullah b. el-Hâc Destân Mustafa”⁵ ve “el-Hâc Abdullah b. el-Hâc Destân Mustafa”⁶ şeklinde olduğu görülmektedir. *Risâletü's-Samsâmiyye* adlı yazma nüshanın dış kapağında müellifin ismi “Abdi Bey/ عبدى بگ” şeklinde verilmiştir.⁷ Müellifin henüz hayatta iken neşredilmiş olan *İzâhü'l-merâm fî*

Hasan Ali b. İbrahim, *Tefsîru'l-Kummî*, (Kum: Müessesetü'l-İmâmî'l-Mehdî, 1435), 1: 209. Ayrıca bkz. Nesrişah Saylan, “Kummî Tefsirinde Kur'an'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının İncelenmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/3 (2017): 1544

⁴ Örnek olarak bkz. Halil İbrahim Bulut, *Şia'da Usulîliğin Doğuşu ve Şeyh Müfid* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 244-247.

⁵ Bkz. Beyazıt Devlet Ktp. V 2053, vr. 1b, 14a. Ayrıca bkz. *Risâle fî Reddi'n-Nasârâ*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü, A 5253, vr. 1b.

⁶ Bkz. *Risâletü's-samsâmiyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü, A 730, vr. 1b.

⁷ Bkz. *Risâletü's-samsâmiyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü, A 730.

keşfi'z-zalâm (İstanbul, 1288/1871) adlı eserinin giriş kısmında kendi adını el-Hâc Abdullah b. el-Hâc Destân Mustafa⁸ şeklinde vermiştir. Diğer matbu eseri *Risâle fi Fezâili zikrillah*'da ise, "el-Hâc Abdullah b. el-Hâc Destân Mustafa" şeklinde kaydedilmiştir.⁹

Öte yandan Petricî'den bahseden biyografik eserlerde de bazı farklılıklar vardır. Örneğin Osmanlı müellifleri hakkında bilgi veren Bursalı Mehmet Tahir Efendi, müellifin hakkındaki bilgileri "Hacı Abdi Bey (Petricî)" başlığı altında vermiştir.¹⁰ Diyanet İslâm Ansiklopedisinde doğrudan bir başlık bulunmamakla birlikte bir vesile ile yazarımıza atıfta bulunduğu ve adının "Hacı Destanzâde Hacı Abdullah Efendi" şeklinde kaydedildiğini görmekteyiz.¹¹ Doğrusu müellifin ismi konusunda bir muğlaklığın olduğu anlaşılmaktadır. Biz, Türkiye akademiasında ortak bir dilin kullanılmasını önemseyimizden bu konuda daha önce gerçekleştirilen çalışmaların dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu itibarla Petricî hakkında ulaşabildiğimiz tek müstakil akademik çalışmayı gerçekleştiren İsmail Taşpınar'ın konu hakkındaki görüşlerini önemsiyoruz. O, yazarın ismi konusundaki muğlaklığı şu şekilde gidermeye çalışmıştır:¹² "Müellifin bizzat eserlerinde kullandığı isim olan Hacı Abdullah b. Hacı Destan Mustafa'nın "Hacı Abdullah" kısmı ile diğer kaynaklarda kullanılan Hacı Abdi Petricî'nin "Petricî" künyesinin birlikte kullanılması tercih edilmiştir. Böylece hem kendi eserlerinde geçen ve müellifin bizzat tercih ettiği kullanım hem de biyografi ve bibliyografya türü eserlerde zikredilen isim bir araya getirilmiş ve aynı şahıs oldukları vurgulanmak istenmiştir."¹³ Buradan hareketle biz de bu makalemizde "Hacı Abdullah Petricî" ismini kullanmayı tercih ettik.

⁸ Bkz. Abdullah el-Hâc bin Destan Mustafa el-Hâc, *İzahü'l-meram fi keşfi'z-zalam*, (İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1288/1871), 2.

⁹ Abdullah b. Destan Mustafa, *Risâle fi Fezâili Zikrillah 'Azze ve Celle*, (İstanbul: Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1283), 43.

¹⁰ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, "Hacı Abdi Bey (Petricî)", *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: Ali Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul, trs., 1: 333.

¹¹ Ahmet Turan Arslan-Mustafa Uzun, "Takrîz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39: 472-474.

¹² İsmail Taşpınar, *Hacı Abdullah Petricî'nin Hristiyanlık Eleştirisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 8-9.

¹³ Taşpınar, *Hacı Abdullah Petricî'nin Hristiyanlık Eleştirisi*, 9.

b) Hayatı

Yakın dönem Osmanlı âlimi olmasına rağmen hayatı hakkında yeterince malumat bulunmamaktadır. Bursalı'nın *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde kaydettiği malumat şimdiye kadar ulaşabildiğimiz en detaylı bilgidir. Bursalı, "Hacı Abdi Bey (Petricî)" başlığı altında şu bilgilere yer vermiştir: "*Fazilet ve irfan sahiplerinden bir zat olup, Siroz civarından Pedriç'tendir. Bugün elimizde mevcut Tevrat ve İncillerin tahrif edildiğine ve teslisin reddi ile batıl olduğuna dair Türkçe yazdığı (İzâhü'l-meram fî keşfi'z-zalâm) ismindeki eseri ve (Fezâil-i Zikrillah) adıyla da diğer bir eseri İstanbul'da basılmıştır. Yine bu mevzuda (Risâletü's-Samsâmiyye ve Burhânü'l-Hüdâ fî reddi kavli'n-Nasârâ) ismiyle eserleri vardır ki Burhân'ın nüshası Hidiv kütüphanesinde (Mısır'da) mevcuttur. Şeyhler faslında sözü geçen Kuşadalı İbrahim Efendiye intisabı vardır. Petricî, 1304 (1886) yılında vefat etmiş ve Merkez Efendi yakınuna defnedilmiştir. Hoş sohbet, zarif ve cazibeli bir zattu.*"¹⁴

Bursalı'nın verdiği bilgiye göre Hacı Abdullah, günümüz Bulgaristan'ın Siroz kenti civarındaki Petric (Pedriç) kasabasında dünyaya gelmiştir. Ancak müellifin hangi yıl doğduğu ya da vefat ettiğinde kaç yaşlarında olduğuna dair bir malumata ulaşamadık. Ayrıca nerelerde bulunduğu, kimlerden ders aldığı ya da hangi görevleri ifa ettiği gibi hususlarda da bir malumatımız yoktur. Bursalı'nın bildirdiğine göre Petricî, 1304/1886 yılında vefat etmiş ve İstanbul Merkez Efendi yakınına defnedilmiştir.¹⁵

c) İlmî Kişiliği

Bursalı, müellifin faziletli ve irfan sahibi bir âlim olduğunu, şeyhlerden Kuşadalı İbrahim Efendi'ye¹⁶ intisap ettiğini bildirmiştir. Kuşadalı İbrahim Efendi'nin (ö.1262/1846) Halvetî olması vesilesi ile Petricî'nin de bir Halvetî olduğunu anlamaktayız. Zaten elde mevcut eserleri incelendiğinde Hacı Abdullah Petricî'nin tasavvufî yönünün ağır bastığı görülür. Nitekim eserlerinden birinin adı "*Risâle fî Fezâil-i Zikrillah*" şeklindedir. Allah'ı zikretmenin fazileti ve bunların çeşitleri üzerinde durduğu bu eseri, hayatı hakkında çok

¹⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 333.

¹⁵ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 333.

¹⁶ Kuşadalı İbrahim Efendi (ö.1262/1846), Halvetî-Şâbâniyye tarikatının Kuşadaviyye kolunun kurucusudur.

sınırlı malumata sahip olduğumuz Petrici'nin sūfi meşrep bir din âlimi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu makalenin konusunu teşkil eden *Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temamiyyeti Kur'an-i Azîmi'sh-Şân* adlı risâlesinde de tasavvufî yönü dikkat çekmektedir. Nitekim Petrici, Mehdi'nin zuhuruyla alakalı Sünnî anlayışı dile getirdikten sonra evliya ve meşayihin keşf ve ilhamlarını da Mehdi'nin varlığı ve vakti zamanı geldiğinde zuhur edeceği hususunda delil olarak göstermiş ve şöyle demiştir: “Gerçi *ahâdis-i sahihalarda ve evlâd-ı Resûlden olmak üzere âhir zamânda Muhammed el-Mehdî nâmında bir zât-ı setûdeşim ve ‘âlî himem hazretlerinin geleceği ahbâr ve beyân buyurulmuş olduğunu ‘ulemâyı Ehl-i Sünnet dahî tahkîk ve tahrîc etmişler ve evliyâ-yı mukâşifin ve meşâyih-i güzîn hazretleri dahî bi'l-ittifak i'lân buyurmuşlardır.*”¹⁷ Yine yazar, “Ben indirdim senin kitab-ı mu‘ciz-i beyânını/ Kimse eksiltip artırarak bozamaz Kur'an'ını/ Benim, koruyacak her iki dünyada sesini/ Sözlerini kınayanların yakalarını ensesini”¹⁸ şeklinde bir alıntı yaparak risâlede dile getirdiği görüşlerini Mevlânâ'nın (ö.672/1273) dizeleriyle tamamlamaktadır. Bu durum Petrici'nin sūfi-meşrep bir âlim olduğunu göstermektedir.

Hacı Abdullah'ın yaşadığı dönemin, yani XIX. yüzyılın Batılı sömürge güçlerinin hemen bütün dünyaya hâkim oldukları, misyonerliğin en üst noktaya ulaştığı ve misyoner okullarının İslâm coğrafyasının hemen her tarafında etkili olduğu bir dönem olduğunda şüphe yoktur. Petrici, İslâm dünyasının sadece askeri açıdan değil, aynı zamanda ilmi ve kültürel olarak da işgal edildiği; misyonerlik faaliyetlerinin buna bağlı olarak ayyuka çıktığı bir çağda yaşamıştır. Her açıdan Batının gerisinde kalan İslâm dünyası, içine düştüğü bu girdaptan çıkış için yollar arıyordu. Bu bağlamda Petrici, belki de doğduğu ve yetiştiği Balkan coğrafyasının bir neticesi olarak Hıristiyanlık konusuna eğilmiş ve *Kitab-ı Mukaddes* eleştirileri ile dikkat çekmiştir. O, XIX. Yüzyılın yoğun misyonerlik faaliyetlerine bir şekilde karşılık vermeye çalışmış, sadece savunmada kalmayıp doğrudan Hıristiyanlığı eleştiren eserler kaleme almıştır.

¹⁷ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Tercüman 572, vr. 18a (Bundan sonra bu risâle “Tercüman 572” olarak anılacaktır).

¹⁸ Tercüman 572, vr. 26a.

Hacı Abdullah Petrici'nin çok yönlü bir ilim adamı olduğu eserlerinde verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Onun, hem İslâmî kaynaklara hem de döneminin Hıristiyan kaynaklarına vakıf olduğu görülmektedir. Dahası o, yaşadığı dönemde ilgi ve alaka toplamış, ilmî çevrelerde dikkate alınmış birisi olmalıdır. Zira dönemin meşhur Osmanlı âlimi Ahmed Cevdet Paşa (1823-1895), Petrici'nin yazmış olduğu ilk reddiye kitabı olan *Burhânü'l-hüdâ* adlı eserine bir takrîz yazmıştır.¹⁹ Bu durum Petrici'nin ilim çevrelerinde bilinen bir kimse olduğu düşüncesini desteklemektedir.

d) Eserleri

Petrici, başta Hıristiyanlığa reddiye olmak üzere Kelam'a ve Tasavvuf'a dair toplamda beş eser telif etmiştir. Bu eserler ve içerikleri hakkında kısaca şunları söyleyebiliriz:

(1) ***Burhânü'l-Hüdâ fî reddi kavli'n-Nasârâ***: Petrici'nin Arapça kaleme aldığı bu risâle, 1276/1861 yılında telif edilmiş olup 14 varaktan oluşmaktadır. Henüz neşredilmemiş olan risâlenin üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan **ilki**, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi V-2053 numarada kayıtlıdır. Her ne kadar eserin ismi reddiye literatüründe *Burhânü'l-hüdâ fî reddi kavli'n-Nasârâ* olarak biliniyorsa da eserin dış kapağında "*Risâletâni ehadühumâ fî reddi'n-Nasârâ ve isbâti 'ademi sıhhati'l-Enâcîli'l-erba'ati ve's-sâniyetü fî reddi'r-Revâfız ve isbâti temâmiyyeti Kur'an-i 'azîmi's-şân*" kaydı bulunmaktadır. İki risâleden oluşan bu eser toplamda 29 varak olup *Fî Reddi'n-Nasârâ* kısmı 1b-14a varaklar arasındadır. Mustafa Nuri Sahhâf tarafından istinsah edilmiştir. Müellif, risâlenin son kısmında kendi el yazısı ile eserini Allah'ın rızasını talep etmek üzere vakfettiğini açıklamıştır.²⁰

Eserin **ikinci** nüshası ise -tarafımızdan ilk defa tespit edilen-Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 572 numarada kayıtlı

¹⁹ Taşpınar, *Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*, 24; krş. Cevdet Paşa, *Tezâkir: 40-Tetimme*, Haz: Cavid Baysun (Ankara: Tarih Kurumu, 1967), 4: 78.

²⁰ Müellif, istinsah edilen bu nüshayı görmüş ve kendi el yazısı ile şu notu düşmüştür. "يقول مولفهما الفقير عبدالله بن الحاج دستان مصطفى قد الفت بعون الله تعالى هاتين الرسالتين. "... وفتتهما طلبا لمرضات الله تعالى فعسى الله ان ينفع بهما المومنين بجاه رسوله محمد الامين (Bkz. Abdullah b. el-Hac Destan Mustafa, *Fî Reddi'n-Nasârâ*, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi Böl., V-2053, vr. 14a)

nüshadır. Toplam 26 varaktan oluşan bu nüshanın 1-13 varakları arasında *Burhânü'l-Hüdâ* adlı risâle bulunmaktadır. Dış kapağı bulunmayan bu nüshanın 1276 yılında yazıldığı bildirilmekle birlikte müstensihi belli değildir. Risâlenin devamında makale konumuzu teşkil eden *Risâle fî reddi'r-Revâfız* (vr. 13b-26a) bulunmaktadır.

Eserin **üçüncü** nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü numara A-5253'de kayıtlıdır. Eserin ismi, dış kapağında "*Risâle fî Reddi'n-Nasârâ*" şeklinde yazmaktadır. 14 varaktan oluşan bu nüsha 1276 yılında Mustafa Nuri Sahhâf tarafından istinsah edilmiştir. Ana konusu Hıristiyanların ellerindeki mevcut İncillerin Hz. İsa'ya verilen gerçek İncil olmadıklarını, zaman içinde tahrif ve tebdil edildiklerini açıklamak olan bu Arapça risâle Taşpınar tarafından 2007 yılında Türkçeye tercüme edilip neşredilmiştir.²¹

(11) er-Risâletü's-Samsâmiyye ²² : *Kitab-ı Mukaddes* ve Hıristiyanlık eleştirisi konusunda Petricî'nin Arapça yazdığı en önemli eseridir. *Burhânü'l-Hüdâ* adlı eserinde dile getirdiği hususları daha ayrıntılı bir şekilde ele aldığı bu eserinde aklî ve naklî delilleri kullanmaya gayret etmiştir. Kendisinden sonraki dönemde saha ile ilgilenen hemen her araştırmacının kullandığı bu eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümünde A-730 numarada bulunmaktadır. 43 varaklık bu eser 1276/1861 yılında telif edilmiştir. Ancak Nadir Eserler Bölümündeki bu nüsha Hattat Mustafa Rüşdi b. Ahmed Filyûzî tarafından 1295 yılında istinsah edilmiştir. Petricî bu eserinde Hıristiyanlığın en önemli dayanağı olan İncillerin gerçek İncil olmadıklarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

(111) İzâhü'l-merâm fî keşfi'z-zalâm: Müellif, misyonerlik propagandalarına karşı Müslümanları uyarmak üzere bu eserini telif ettiğini bildirmektedir. ²³ Aydın'ın belirttiğine göre eser, Hıristiyanlığa yönelik Türkçe kaleme alınmış ilk önemli reddiye

²¹ Bkz. İsmail Taşpınar, *Burhânü'l-Hüdâ fî reddi kavli'n-Nasarâ Adlı Eserin Tercümesi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), Ek I: 177-200.

²² Hacı Abdullah b. Hacı Destan Mustafa, *er-Raisâletü's-Samsâmiyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü, nu: A-730, 43 vr.

²³ Bkz. Abdullah b. Destan Mustafa, *İzahu'l-Meram fî keşfi'z-zalam*, 2.

eseridir.²⁴ Hacı Abdullah Efendi, elde mevcut İncillerin Kur'an'da zikredilen İncil olmadığı esasını ortaya koyar ve bunu ispat etmek üzere İncillerin tahrif edildiğine dair değerli bilgiler verir. Bu eser, müellifin yukarıda ifade edilen diğer iki eserinden sonra yazılmıştır. Bu bakımdan olgunluk dönemi eseridir denilebilir. Eser, 1288/1871 yılında İstanbul'da neşredilmiştir.²⁵

(iv) *Risâle fî Fezâili Zikrillah 'Azze ve Celle*: İsminden de anlaşılacağı üzere bu eserde Allah'ı zikretmenin fazileti ele alınmakta ve zikrin çeşitlerinden bahsedilmektedir. 1275 yılında telif edilen bu eser, 1283 yılında İstanbul'da neşredilmiştir.²⁶

(v) *Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyeti Kur'an-ı Azîmi's-Şân*: Bu eser, tetimme kaydından öğrendiğimize göre 1272/1857 yılında yazılmıştır. Aşağıda eser ve nüshaları hakkında detaylı bilgiler verilecektir.

Petrici'nin eserlerinin yazılış tarihleri dikkate alındığında ilk olarak *Risâle fî Reddi'r-Revâfız* (1272/1857) adlı risâlesini kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bilahare Hıristiyanlığa reddiye olarak telif ettiği *Burhânü'l-hüdâ fî reddi kavli'n-Nasarâ* ile *er-Risâletü's-Samsâmiyye* adlı eserlerini aynı yıl içinde (1276/1861) telif etmiştir. Sonra *Risâle fî Fezâili Zikrillah* (1283/1868) adlı tasavvufa dair eserini ve en son olarak da misyonerlerin faaliyetlerine karşı Müslümanları uyarmak üzere Türkçe olarak kaleme aldığı ve eserlerinin en olgunu kabul edilen *İzâhü'l-merâm fî keşfi'z-zalâm* (1288/1871) adlı eserini telif etmiştir. Bu itibarla onun kaleme aldığı ilk eserinin *Risâle fî Reddi'r-Revâfız* olduğu anlaşılmaktadır.

²⁴ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddîyeler ve Tartışma Konuları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 83.

²⁵ Abdullah el-Hâc bin Destan Mustafa el-Hâc, *İzahü'l-meram fî keşfi'z-zalam*, (İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1288/1871), 120; İbn Destan, Abdullah Abdi b. Destan Mustafa er-Rumi, *İzahu'l-Meram fî Keşfi'z-Zalam*, ([y.y.]: Yahya Efendi Matbaası, 1288), 120.

²⁶ Abdullah b. Destan Mustafa, *Risâle fî Fezâili Zikrillah 'Azze ve Celle* (İstanbul: Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1283), 43.

B. *Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyet-i Kur'âni Azîmi'sh-Şân* Adlı Risâlenin Tahlil ve Değerlendirmesi

a) Risâlenin Nüshaları

Petrici'nin *Risâle fî Reddi'r-Revâfız* adlı bu risâlesinin ismine daha önce müellifimiz hakkında bilgi veren biyografik kaynaklarda rastlanmamaktadır. Diğer eserlerinin isimlerini nakleden biyografik kaynakların bu risâleyi kaydetmemiş olmaları, söz konusu risâlenin yazarın ömrünün son demlerinde yazılmış olacağını hatıra getirmektedir. Ancak neşrini gerçekleştirdiğimiz nüshanın tetimme kaydına bakıldığında, risâlenin 1272/1857 yazıldığı görülmektedir. Petrici'nin 1304/1886'da vefat ettiği hususu dikkate alındığında, müellifin bu risâleyi ölümünden takriben 30 yıl kadar önce kaleme aldığı anlaşılır. Diğer eserlerinin yazım tarihleriyle de karşılaştırma yapıldığında Petrici'nin ilk kaleme aldığı eserinin bu risâle olduğu görülür. Şu halde erken bir zamanda yazılmış olmasına rağmen biyografik kaynakların ondan haber vermemesi, dikkatten kaçtığına ve ihmal edildiğine işaret eder. Bize göre bu risâlenin dikkatten kaçmasının muhtemel sebeplerinden biri, yazarın *Burhânü'l-Hüdâ (Fî Reddi'n-Nasârâ)* adlı eseri ile birlikte aynı mücellet içerisinde ikinci bir risâle olarak yer almasıdır. Bu durumun, risâlenin *Burhân*'in devamı olduğu şeklinde bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet verdiği, bundan dolayı da biyografik kaynaklara girmediği düşünülebilir.

Risâle fî Reddi'r-Revâfız adlı bu risâlenin varlığından ilk defa İsmail Taşpınar bizleri haberdar etmiş ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi V-2053 nolu nüshanın bilinen tek nüsha olduğunu bildirmiştir.²⁷ Biz, çalışmalarımız sırasında bu risâlenin ikinci bir nüshasını tespit ettik. Daha erken bir tarihte kaleme alındığını öğrendiğimiz Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Bölümü 572 numaralı nüshayı ana nüsha kabul ederek ekte neşrini gerçekleştirdik. Netice olarak Hacı Abdullah Petrici'nin *Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyet-i Kur'ân-i 'Azîmi'sh-Şân* adlı bu risâlesinin –en azından bugün için- bilinen iki nüshasının olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda detayları verileceği üzere her iki risâle de müellifin *Burhânü'l-Hüdâ* adlı eseri ile aynı cilt içerisinde yer almaktadır.

²⁷ Taşpınar, *Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*, 48-52.

(1) Süleymaniye Ktp., Tercüman Böl., no. 572: Yazarın ismi “Abdullah b. el-Hac Destân” şeklinde kaydedilmiştir. Toplam 26 varak olan bu nüshanın kayıt fişine “*Risâle fî el-İncil*” ve “*Rafizi ve Şüilerin Kur’ân’a Dair İsnadlarına Cevap Veren Bir Risâle*” şeklinde iki risâlenin mevcut olduğu kaydedilmişlerdir. Her iki risâlenin ismi içerikten hareketle belirlenmiş olup risâlelerin orijinal isimleri değildir. Mücelledin dış kapağı bulunmamaktadır. Harekesiz nesihle âhârlı kâğıda yazılmıştır ve her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Metin içinde ara başlıklar kullanılmamıştır. Türkçe yazılmış olan bu risâlede nispeten ağır bir dil kullanılmıştır. Bu nüsha, ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir ve bu makalenin neşrinde ana nüsha olarak kabul edilmiştir. Müstensihini bilmediğimiz bu risâlenin h. 1272 yılında yazıldığını tetimme kaydından öğrenmekteyiz.

(11) Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi Böl., no. V-2053: Kahverengi ciltli, âhârlı kâğıda nesih hattıyla Türkçe yazılmış olup her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Eserin dış kapak yazısında “*Risâletâni ehaduhümâ fî Reddi’n-Nasârâ ve isbâti ‘ademi sıhhati’l-enâcili’l-erba’ati, ve’s-sâniyetü fî Reddi’r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyet-i Kur’ân-i ‘Azîmü’s-şân*” ifadeleri yer almaktadır. Toplam 28 varak olan bu nüshanın 14b-28a varakları arasında yer almaktadır. Tetimme kaydında 1276 yılında istinsah edildiği, müstensihinin Hacı Mustafa Nuri b. Hacı Ömer olduğu anlaşılmaktadır. Eser, kayıt fişine müstensihin adıyla kaydedildiği için katalog taramalarında görünmemektedir. Nüshanın müellif tarafından tashih edilip onaylandığı anlaşılmaktadır. Zira mücellette yer alan *fî Reddi’n-Nasârâ*’nın tetimme kaydından sonra müellifin kendi el yazısıyla şu ifadeler yer almaktadır: “*Bu iki risâlenin müellifi olan Abdullah b. el-Hâc Destân Mustafa şöyle der: ‘Bu iki risâleyi yüce Allah’ın yardımıyla telif ettim. Bunları, yüce Allah’ın rızasını dileyerek vakfettim...’*”²⁸ Bu durum, müellifin bu nüshayı görüp onayladığına delildir.

b) Risâlenin Yazılış Gayesi

Petricî, yukarıda bilgi vermeye çalıştığımız eserlerini Hıristiyanların ellerinde bulunan İncillerin gerçek İncil olmadığı görüşü üzerine bina etmiş ve Kur’ân-ı Kerim öncesi münezzel ilahi

²⁸ Bkz. Abdullah b. el-Hac Destan Mustafa, *Fî Reddi’n-Nasârâ*, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi Böl., V-2053, vr. 14a.

kitapların zaman içinde tebdil, tağyir ve tahrife uğradıklarını delilleriyle açıklamayı hedeflemiştir. Tahlil ve değerlendirmesini yaptığımız *Risâle fî Reddi'r-Revâfız* adlı eserinde ise Petricî, Kur'ân ile önceki ilahi kitapların tahrif ve tebdil hususundaki farkını ortaya koymayı amaçladığı görülmektedir. Bir bakıma o, önceki kitapların tahrif edildiğini anlatırken Kur'ân'ın böylesi bir tahriften masum ve mahfuz olduğunu izaha çalışmıştır. Böyle olduğu için Petricî, Hıristiyanlığa reddiye tarzında ele aldığı eserleriyle Kur'ân'ın tamamlığı konusunda telif ettiği bu risâlesini aynı cildin içerisine koymuştur. Bir diğer ifade ile Petricî'nin Kur'ân'ın tamamıyeti konusunda kaleme aldığı bu risâlesi de Hıristiyanlara reddiye olarak kaleme aldığı eserlerindeki zihniyeti yansıtmaktadır. Zira Petricî, önceki kitapların tahrif edildiklerini izah ederken Kur'ân'ın da korunduğunu bu bağlamda açıklamıştır. Ancak o, Kur'ân'ın tamamıyeti meselesini afaki bir konu olarak değil de erken dönemde bazı Râfizî grupların ileri sürdükleri tahrif iddiaları bağlamında ele almaya ve söz konusu iddiaların tutarsız ve uydurma olduklarını izaha gayret etmiştir.

Müellif, Râfizilerin Kur'ân'ın tahrifiyle alakalı görüşlerini eleştirmek, elde mevcut Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e indirildiği şekilde kayda geçtiğini, herhangi bir tahrif, tağyir ve tebdile uğramadan günümüze kadar ulaştığını ve kıyamete kadar ilave ve eksiltmeden korunmuş olarak bu haliyle devam edeceğini açıklamak ve de bazı Râfizî grupların iddialarını dinî, aklî, mantıkî ve tarihî delillerle reddetmek üzere bu risâlesini telif ettiğini açıklamıştır. Yazar, "tahrifu'l-Kur'ân" şeklinde isimlendirilecek iddiaların Taife-i Erfâz'da halen mevcut olduğunu belirttikten sonra bu iddiayı kısaca şöyle açıklamıştır: "...Hazret-i Ali'nin hilâfetini tansîs ve ta'yîn hakkında biraz âyât-ı kerîmeler Resûl-i Ekrem hazretlerine nüzûl ettiğini ve ba'dehû ya'nî Cenâb-ı Risâlet-penâh ve Habîb-i Âlî-câh efendimiz hazretleri irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurdularından sonra, zamân-ı Hazret-i Osman Zi'n-nûreyn'de onları haseden hazf ve tenkîs ile Mesâhif-i Osmânî'de yazmadıklarını ve bu takdîrce beyne'd-deffeteyn mektûb ve elsine-i müslimînde makru' olan nazm-ı kerîm, her ne kadar bizim ile onlar beyninde bi'l-ittifâk ve bilâ-hilâf Kur'ân-ı

*'Azîmu's-şân ise de, bundan ziyâdesi dahî olduğunu zu'm ve tevehhüm ederler.'*²⁹

Müellif, konunun izahı bağlamında bazı kavramları özellikle kullanır ve meseleyi bu bağlamda ele alır. Bunlar “tahrif, tebdil ve tağyir, bir de ziyade ve tenkis” kavramlarıdır. Terim olarak tahrif, daha çok kutsal metinlerin aslını ekleme veya çıkarma yoluyla değiştirme, keyfi olarak anlamını değiştirme veya asıl metni yanlış tefsir etme anlamına gelmektedir. İslâm literatüründe tahrif, sonraki dönemlerde Yahudi ve Hıristiyanların kendi kutsal metinlerini kasıtlı şekilde değiştirmelerini veya yanlış yorumlamalarını ifade etmek için kullanılmıştır.³⁰ Tahrif genellikle iki şekilde gerçekleşmektedir; birincisi herhangi bir sözü bulunduğu bağlamdan çıkarıp yerine başka bir sözü getirmek, bir bakıma kelimeleri/lafızları değiştirmektir. Buna tebdil denilmektedir. Tağyir ise bir lafzın anlamını zâhiren ihtimali olmayan bir alana çekmek ya da farklı anlamlara gelmesi muhtemel bir kelimeyi tek anlamla sınırlandırmaktır. Şu halde tahrif, âyetlerdeki kelimeleri değiştirmek, metne ilave yapmak ya da metinden bazı cümleleri çıkarmak ve bunlara ilave olarak âyetlerin anlamlarını çarpıtmak gibi anlamlara gelmektedir.³¹

Petricî, Kur'an'ın âyetlerinin değiştirilmesi ya da tahrif edilmesi hususunda Müslümanlar arasında bir tartışmanın olmadığını belirttikten sonra bazı aşırı Şii grupların dile getirdikleri iddianın tenkis yani bazı âyetlerin Kur'an metninden çıkarıldığı şeklinde olduğunu belirtir. Bir diğer ifade ile elde mevcut Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olduğu, âyetlerde tahrif ya da tebdilin asla söz konusu olmadığı hususunda bütün ümmetin hemfikir olduğunu söyler. Bununla birlikte Ehl-i beyt'in fazileti ya da Hz. Ali'nin halifeliğiyle alakalı bazı âyetlerin ana metinden çıkarıldığı şeklinde bir iddialarının olduğuna, yani Kur'an'da eksiltme şeklinde bir müdahalenin olduğu iddiasına dikkat çeker. Aslında müellif, elimizde mevcut olan ve Müslümanlar tarafından okunan Kur'an-ı Kerim'in ilahi kelimeler olduğu hususunda Şii ve Sünni bütün

²⁹ Tercüman 572, vr. 13b- 14a.

³⁰ Muhammet Tarakcı, “Tahrif”, *DİA*, 39: 422-424.

³¹ Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 273.

Müslümanların hemfikir olduklarını açıklar. Dolayısıyla var olan Mushaf'ın ilahi kelam olup olmadığı hususunda Müslümanlar arasında bir tartışmanın olmadığını belirtir. Buradaki tartışma konusu, elde mevcut Kur'an'ın noksan olduğu, bir diğer ifade ile Hz. Ali ve Ehl-i beyt hakkındaki âyetlerin Mushaftan çıkarıldığı şeklindeki iddiadır. Müellif, bu iddianın tutarsızlığını ortaya koymak üzere risâlesini telif etmiştir.

Petrici, önceki kitaplarla Kur'an-ı Kerim arasında ciddi bir farkın olduğuna dikkat çekerek önceki münezzel kitapların ilahi koruma altında olmadıklarını, zira böyle bir korumaya lüzum bulunmadığını belirttikten sonra Kur'an'ın korunmuşluğunu nakli ve aklı delillerle açıklamaya çalışır. Onun buradaki amacı, Kur'an'ın korunmuşluğunun aklı bir ihtiyaç olduğunu açıklamaktır. Zira önceki kitaplar tahrif edildiklerinde ve hakikat ortadan kalktığında yüce Allah'ın yeni bir elçi göndererek insanları yeniden doğru yola davet edeceği hususu Allah'ın ezeli ilminde vardı. Ancak son elçi Hz. Muhammed'den sonra yeni bir elçi gönderilmeyeceği ve dahi Kur'an'dan sonra başka bir vahiy gelmeyeceği hususu Allah tarafından açıklandığına göre son vahyin tahrif edilmesi durumunda bunun düzeltilebilme ihtimali bulunmamaktadır. Bu itibarla yüce Allah, önceki kitaplara nasip olmayan bir özelliği Kur'an'a vermiştir. O da Kur'an-ı Kerim'in her türlü tahrif, ilave ve eksiltmeden korunmuş olmasıdır.

c) Yazarın Metodu

Petrici'nin Hıristiyanlığa yönelik reddiyeleri ile meşhur olmuş bir Osmanlı âlimi olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Onun Râfizilere yönelik bu reddiyelerini de bu zaviyeden değerlendirmek gerekir. Zira o, Tevrat ve İncil'in tahrif edildiğini ispat etmenin yanında Kur'an'ın korunmuşluğunu da açık bir şekilde ortaya koymayı hedeflemiştir. Bir bakıma o, önceki ilahî kitapların tahrif edildiklerini aklı ve nakli delillerle anlatırken, son ilahi kitap olan Kur'an'ın her türlü tahriften korunmuş olduğunu -aynı anlayışın bir tezahürü olarak- izaha çalışmıştır. Dolayısıyla Petrici'nin bu risâlesinde ortaya koyduğu zihniyet diğer eserlerinin zihniyeti ile örtüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Ancak o, Kur'an'ın tamamıyeti meselesini, Yahudi ve Hıristiyanlara karşı değil de Râfizileri muhatap alarak izah etmiştir. Bu da tarihi malumata uygundur.

Yazar, risâleyi bir bütün olarak kaleme almış, başlıklar ya da ara başlıklara gerek duymamıştır. Petricî'nin diğer eserlerinde de aynı tutumu sergilediğini, ara başlıklar olmaksızın eserlerini telif ettiğini görmekteyiz. Öte yandan Petricî, iddiaları dile getirirken şahıs ya da grupların isimlerini vermekten uzak durmuş, söz konusu iddiaların kimlere ait olduğunu açıklamamıştır. Genellemeler yaparak "Râfiziler şöyle derler" şeklinde meseleyi arz etmiştir. Grup ismi ya da bir kaynak göstermemiştir. Bir bakıma o, Kur'an'ın noksanlığı ya da ziyadeliği konusundaki görüşlerin Râfiziler nezdinde ortak kabul gördüğünü anlatmak istemiştir.

Yazar, Râfizilerin söz konusu iddialarının şeytanın bir vesvesesi olduğunu belirtmiştir. Bir bakıma onların tahrif ya da tenkis ile alakalı iddialarının özünde şeytanın yönlendirmesinin olduğunu dile getirmiştir.³² Klasik İslâm mezhepleri tarihi kaynaklarından aşına olduğumuz "şeytan metaforunu" Petricî'nin de kullandığını görmekteyiz. Hâlbuki yazar Kur'an'dan bazı âyetlerinin çıkarıldığı şeklindeki bu iddianın sosyal, siyasi ve dini gerekçeleri üzerinde durabilir, meselenin sosyal, siyasi ve dini arka planına dair açıklamalar yapabilirdi.

d) Risâlenin Muhtevası

Petricî, bazı aşırı Râfizilerin "Kur'an'dan Ehl-i beyt'in fazileti ve Hz. Ali'nin imametiyle alakalı âyetlerin çıkarıldığı" şeklindeki iddialarını kısa ve özlü bir şekilde ifade ettikten sonra naklî, aklî ve tarihî delillerle bunlara cevap vermiştir:

(1) Yüce Allah, Kur'an'ı koruyacağını bizzat kendisi garanti etmiştir. Petricî, Müslüman olduklarını açıklayan ve dolayısıyla Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu kabul eden kimselere karşı en güçlü delilin bizzat Kur'an'ın kendisi olduğuna dikkat çekerek "*Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.*" (el-Hicr 15/9) âyetini delil gösterir. Bir bakıma risâlesini bu âyet üzerine inşa eder. Önce âyetin nüzul sebebini açıklayan yazar, Hz. Peygamber'in nübüvvet mücadelesinden hareketle bu durumu izaha çalışır. Buna göre Allah Resulü, vahiy almaya başlayıp nübüvvetle görevlendirilmesinden sonra Kur'an'ı tebliğ etmeye ve Kur'an ile

³² Bkz. Tercüman 572, vr. 14a.

Araplara meydan okumaya başlamıştır. Müşrikler, beşer cinsinden bir zata meleğin nüzul etmesi ve vahiy gelmesini imkânsız gördüklerinden Kur'an'ın ilahi kelim olmadığını iddia etmişler, hatta Hz. Peygamber'i delilikle itham etmişlerdi. İşte bu süreçte yüce Allah, yukarıda ifade edilen âyeti indirmiştir. Böylece yüce Allah'ın Hz. Peygamber'i teselli ettiğini ve Kur'an'ın kendisi katından indirilmiş bir kelim olduğunu, bir beşerin sözü olmadığını beyan etmiştir. Burada yüce Allah, katından indirdiği bu kelamın yine kendisi tarafından himaye edileceğini de açıklamıştır. Dolayısıyla Allah, Kur'an'ın eksiklik, ziyade, tebdil ve tağyir gibi her türlü tahriften korunduğunu haber vermiş, bir bakıma Kur'an'ın kendi garantisinde olduğunu ilan etmiştir.³³ Burada müellif, Kur'an'da eksiklik ya da ziyadeliğin olduğunu iddia etmenin, yüce Allah'ı yukarıdaki âyette haber verdiği hususta yalanlamak anlamına geldiğine dikkat çekmiştir.

(11) Petrici, önceki münezzel kitaplar ile Kur'an-ı Kerim arasında ciddi bir farkın olduğuna dikkat çeker. Buna göre önceki mukaddes kitaplar, tebdil ve tahriften uzak değildi. Zira yüce Allah'ın söz konusu kitapları muhafaza edeceğine dair bir tekeffül söz konusu değildi. İlm-i ilahîde başkaca kitapların gönderileceği ya da yeni nebilere görevlendirileceği bilgisi mevcut olduğundan -önceki kitapların- korunması hususunda böyle bir garanti verilmemiş, hikmet bunu zorunlu görmemiştir. Nitekim mensupları tarafından tahrif edilen Tevrat ve sonrasında İncil, Hz. Peygamber'e gönderilen son ilahi kitap olan Kur'an tarafından tashih edilmiş, böylece insanlara doğru yol gösterilmiştir. Ancak Kur'an-ı Kerim, hâtemü'n-nebiyyin olan Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi ve aynı zamanda İslâm dininin esası olduğundan ve dahi önceki kitapların tamamını nesh edip hükümlerini ilga ettiğinden ve kendisinin hükmü kıyamete kadar baki kalacağından, Kur'an'dan sonra başka bir ilahi kitap inzal edilmeyeceğinden bu kitabın korunmasını bizzat yüce Allah tekeffül etmiş ve bu durumu Kur'an'da beyan etmiştir. Şayet Kur'an, önceki kitaplarda olduğu gibi, ziyade ve eksiltmeye, tahrif ve tebdile uğraması mümkün olsa idi bu durumda İslâm şeriatının bir diğer ifade ile sıratı müstakimin bozulup kaybolması söz konusu olurdu ki Hz. Peygamber'den sonra başka bir nebi ya da kitap

³³ Bkz. Tercüman 572, vr. 14a-15b.

gelmeyeceğinden insanlığın hakka ve hakikate ulaşması asla mümkün olamazdı.³⁴ Bu ise hikmete aykırı bir durumdur.

(iii) Yazar, Kur'an'da noksanlık olduğu iddiasının, “*Bugün size dininizi ikmal ettim..*” (el-Mâide 5/3) âyetinin hükmüne de aykırı olduğunu belirtir.³⁵ Çünkü âyetin manası, zahiren Asr-ı Saadete yönelik ise de, hükmü kıyamete kadar geçerlidir. Dolayısıyla Kur'an'ın Allah Elçisine indirildiği şekilde muhafaza edildiği hususu herhangi bir şüpheye mahal kalmayacak şekilde açıktır. Buradan hareketle yazar, söz konusu iddianın yukarıda belirtilen âyeti inkâr anlamına geleceğini söyleyerek bir Müslümanın böylesi bir iddiayı dillendirmesinin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir.

(iv) Kur'an'a herhangi bir kelamın ilave edilmesi imkânsızdır. Müellif, “*Bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.*” (el-İsrâ 17/88) mealindeki tehdidi âyetini delil göstererek Kur'an'a ilave yapılmasının, bir âyetin başka bir kelam ile değiştirilmesinin ya da bir beşer kelamının âyet gibi gösterilmesinin imkân dahilinde olmadığını dile getirmiştir. Zira böylesi bir tasarrufun Kur'an'ın mucize oluşu esasına aykırı düşecektir. Hâlbuki yüce Allah, bizzat Kur'an ile meydan okuyarak, bu kelamın tamamının ya da bir kısmının benzerinin ortaya konulamayacağını, böylesi bir şeyi yapmaya hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini beyan etmiştir.³⁶ Hâl böyle olunca, ilahi kelamın tahrif edilmesi ya da yerine başka bir kelamın konulmasını mümkün görmek, Kur'an'ı beşer kelamıyla aynı seviyede tutmak olur ki bu da Kur'an'ın mucizeliğine aykırı düşer ve Kur'an'ın bütün insanlığa meydan okumasını bir hüccet olmaktan çıkar. Dolayısıyla böyle bir iddianın bir mümin tarafından dile getirilmesi asla mümkün değildir.

(v) Petricî, Kur'an'dan bazı âyetlerin çıkarılmış olmakla birlikte Mehdî'nin elinde tam ve korunmuş bir Mushaf'ın olduğunu iddia etmenin asla kabul edilemez olduğunu belirtir. Müellif burada ince bir noktaya temas ederek aslında Râfizilerin “*Bu kitabı kuşkusuz biz*

³⁴ Bkz. Tercüman 572, vr. 15b.

³⁵ Bkz. Tercüman 572, vr. 21a.

³⁶ Bkz. Tercüman 572, vr. 15b-16a.

indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.” (el-Hicr 15/9) âyetinin mücibini doğrudan inkâr etmediklerini, Mehdi’nin elinde tam ve korunmuş bir Mushaf’ın bulunduğu hareketle bu âyetin hükmünün cari olduğunu kabul ettiklerine işaret ettikten sonra böyle bir izahın dünya hayatı bakımından bir anlam ifade etmediğini açıklamıştır. Ona göre bu şekildeki bir izah, söz konusu iddia sahiplerini sarih küfürden korumuş olur.³⁷

Burada cevaplandırılması gereken soru şudur: “*Kur’ân’ı biz indirdik ve onu biz koruyacağız.*” (el-Hicr 15/9) âyetine inanan bir kimsenin Kur’ân’da eksiklik olduğunu nasıl iddia edebilir? Aslında Râfiziler söz konusu âyeti inkâr ettikleri söylenemez. Bu bağlamda onlar, Kur’ân’ın aslının her türlü ziyadelik ve noksanlıktan korunmuş olduğunu farklı bir yolla izaha çalışırlar. Buna göre İmam Mehdi’nin yanında tam bir Mushaf bulunmaktadır, zuhur ettiğinde bu Mushaf’ı ortaya koyacaktır. Ayrıca onlar, levh-i mahfuzda da Kur’ân’ın tam şekliyle mevcut olduğunu ileri sürerek ilgili âyetin haber verdiği hususun tecelli ettiğini ileri sürerler ve Kur’ân’ın orijinal hâlinin asla tenkise maruz kalmadığını açıklamak isterler. Râfizilerin bu şekilde bir savunma mekanizması geliştirdiklerini dile getiren yazar, şu iki hususa dikkat çekmiştir. **(I)** Râfizilerin Kur’ân’ın orijinal hâlinin Mehdi’nin yanında mahfuz ve mektum olduğunu iddia etmenin bir anlamı yoktur.³⁸ Zira ihtiyaç anında müracaat etme imkânı olmayan, halkın elinde mevcut bulunmayan bir kitap yok hükmünde olup kimseye bir faydası olmayacaktır. Kur’ân’ın, -halkın elinde yoktur ama Mehdi’nin yanında mevcuttur- diyerek ilgili âyeti te’vile kalkışmak anlamsızdır. Zira Kur’ân, yeryüzünden tamamen kaybolmuş olsa yine de levh-i mahfuzda, Allah’ın indinde mevcut olup melekler ve ervah tarafından okunduğu hususunda hiçbir şüphe yoktur. Dolayısıyla Râfizilerin bu iddiası, boş ve anlamsız bir iddiadır. **(II)** Yazar, burada farklı bir boyuta dikkat çeker ve şöyle der: “*Râfizilerin Müslümanların ellerindeki Mushaf’ın irşat ve ıslah-ı enâma kâfi geleceğini, zarurât-ı dîniyyeyi açıklamak ve uygulamak için yeterli olacağını, ancak hilâfet meselesini tansis ve ta’yin hususundaki âyetlerin eksik olduğunu iddia etmeleri halkın cehalette kalmasını*

³⁷ Bkz. Tercüman 572, vr. 17a-b.

³⁸ Bkz. Tercüman 572, vr. 19a-b.

*gerektirmez.*³⁹ şeklindeki savunmalarının da ayrı bir tenakuz ifade ettiğini söyler. Zira imamet/hilafet meselesi onların mezheplerinin esası olup, onlara göre zarûrât-ı dîniyyedendir. Böylesine ehemmiyet verdikleri bir hususun varlığına dair âyetlerin bulunmamasının halkın dinini icrada bir eksiklik oluşturmayacağını söylemeleri ciddi bir tenakuzdur. **(III)** Yazar, Kur'an'ın levh-i mahfuzda korunduğunu söylemenin dünyevî açıdan bir fayda sağlamadığını belirtir. Çünkü Kur'an'ın varlığı, halkın dünyevî ve uhrevî meselelerine çözüm bulmak, insanları hayır ve selamete yönlendirmektir.

(VI) Yazar, tarihi hadiselerin Kur'an'ın tahriften uzak olduğunu ispat ettiğini açıklar. O, bazı sorular dile getirerek tarihi bir gerçekliğe dikkat çeker⁴⁰:

-Bir an için Hz. Osman'ın Kur'an'ı cem ederken haset, çekememezlik vb. sebeplerden dolayı Ali ve Ehl-i beyt'in faziletiyle alakalı âyetleri -haşa ve kella- Mushaftan çıkarmış olduğunu kabul edelim; böylesi bir durumda Hz. Ali'nin halife olduğunda bunu tashih etmesi, noksanlıkları giderip Mushaf'ı tamamlaması gerekmez miydi?

-Hz. Ali, içtihadattan kaynaklanan bir meseleden dolayı Hazret-i Âişe ve Muaviye ile senelerce muharebe ettiği halde, dinin esası olan Kur'an'ı korumak hususunda savaşmaz mıydı?

-Hadi diyelim ki bütün bunları yapmaya imkân bulamadı, ama en azından konuyla alakalı birkaç söz söyleyemez miydi?

-Hz. Ali'den Kur'an'dan kendisiyle alakalı bazı âyetlerin çıkarılmış olduğuyula alakalı tek bir söz nakledilmiş değildir. İlk üç halife döneminde can korkusu vb. sebeplerden dolayı bu hususu ifade edemediğini söylerler ise -ki bu bile cesaret ve azmiyle bilinen Ali'ye bir hakarettir- halife olduğunda bunu açıklamaktan onu neyin alıkoyduğunu sormak lazımdır?

Dinin esasını Kur'an-ı Kerim oluşturduğuna göre, hiçbir dini, siyasi ya da ekonomik sebep Kur'an'ın korunmasından daha önemli

³⁹ Bkz. Tercüman 572, vr. 20b.

⁴⁰ Bkz. Tercüman 572, vr. 22b-23b.

değildir. Böylesine önemli bir meseleyi bırakıp Hz. Ali'nin başkaca problemlerle ilgilenmek zorunda kaldığını gerekçe olarak ileri sürmek asla kabul edilemez. Öte yandan Hz. Ali'nin en azından hilafeti döneminde birkaç adet sahih ve tamam mushaf-ı şerif yazıp veya yazdırıp emri altında bulunanlara talim ettirmesi ve bunları yayması beklenirdi? En azından kendi ailesine, Ehl-i beyt'ine, Hz. Osman'ın gizlediği âyetleri beyan ve izhar eden bir nüsha bırakması beklenirdi. Hâlbuki Hz. Ali'nin ne halifeliği döneminde ne de bunun öncesinde buna dair bir açıklaması ya da girişimi olmuştur. Hz. Ali'nin ilmi, feraseti ve siyasî konumu dikkate alındığında böyle bir şeyi –eğer olsa idi- ihmal etmesi asla düşünülemezdi. Bu durum bile Râfizilerin iddialarının ne denli boş ve asılsız olduğuna yeterli bir delildir.

Öte yandan Petrici, “Hz. Ali, aslında Kur'an'ın orijinalini kayda geçirmiş, ailesine ve taraftarlarına teslim etmişti. Ancak tarihi süreçte çeşitli sebeplerden dolayı bu nüsha yok olup gitmiştir.” şeklindeki bir savunmanın da asla kabul edilemez olduğunu bildirmiştir. Böylesi bir iddia tarihi verilere ve insanlığın ortak tecrübesine aykırıdır. Nitekim Petrici, İmru'ül-Kays'ın (ö.540) şiirlerini delil göstererek cahiliye döneminde terennüm edilen şiirlerin bile günümüze kadar tahrife uğramadan geldiğini belirtmiş, yüce Allah'ın inzal ettiği ve korunmasını bizzat kendi üzerine aldığı Kur'an-ı Kerim'in tenkise uğradığını iddia etmenin imkânsız olduğunu açıklamıştır.⁴¹

(vii) Petrici, Kur'an'ın tahrif edildiğini ya da bazı âyetlerin çıkarıldığını iddia edenlerin ya cahil ya da art niyetli İslâm düşmanları olduklarını açıklamıştır. Yazar, Kur'an'ın korunmuşluğuyla alakalı pek çok delil dile getirdikten sonra Kur'an'da eksikliğin olduğu şeklindeki bu batıl söz ile din ve iman hiçbir şekilde bir arada bulunamayacağını, Müslüman olduğunu kabul eden bir kimsenin böylesi bir sözü ağzına alamayacağını açıklamıştır. Sonra da bu iddiayı dile getirenlerin şu iki gruptan birisine dâhil olduklarını belirtmiştir: (i) Bunlar, dini meselelere tamamıyla cahil kimseler olup edille-i şer'îye ve 'akliyenin tertip ve düzeninden habersiz kimselerdir. (ii) Ya da bunlar, aslen Mecûsi olup küfürlerini gizleyen ve şeklen Müslümanlık izhar eden

⁴¹ Bkz. Tercüman 572, vr. 24a-b.

münafıklar olup İslâmiyet'i ifsat etmek için Müslümanlar arasında fitne çıkarmak istemektedirler.⁴² Yazar, bu ikinci şık üzerinde durarak, böylesine bir iddiayı dile getiren kimselerin aslen Mecûsî olup müslüman gözükmeye çalışan münafıklar olduklarından şek ve şüphenin olmadığını beyan etmiştir.

C. Değerlendirme ve Sonuç

Petrici, Müslümanların başta askeri olmak üzere ilmi, siyasi ve iktisadi sahalarda Batı karşısında kaybettikleri bir dönemde yaşamış bir âlimdir. Misyonerliğin İslâm coğrafyasında cirit attığı bir dönemde misyonerlik faaliyetlerine karşı mücadele etmiştir. Hıristiyanlığın bozulmuş bir din olduğunu izah etmek kadar İslâm'ın hem inanç hem de mâneviyat bakımından aslını koruduğunu, değişime uğramadığını ispat etmeye gayret etmiş, böylece İslâmiyet'in üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Bir bakıma o, Müslümanların mâneviyatını güçlü tutma gayretini ve İslâm'ın savunusu konusundaki tutumunu hiç değiştirmemiştir. Petrici'nin daha ziyade Ehl-i kitaba karşı mücadele ettiği bilinmektedir. Ancak *Temamiyyetü'l-Kur'ân* adlı bu risâlesi de aynı hedefe yönelik olmakla birlikte farklı bir yöntemle kaleme alınmıştır.

Kur'ân'ın korunmuşluğunu, Yahudi ve Hıristiyanlara karşı izah etmekle Râfizilere karşı açıklamak arasında ciddi farkların olduğu bilinir. Zira gayr-i müslimler, Hz. Peygamberin nübüvvetini kabul etmediklerinden Kur'ân'ın ilahi kelam olduğunu kabul etmezler. Bu itibarla onlarla tartışırken ortaya konulacak usul ve deliller farklı olmalıdır. Ancak Râfiziler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini, Kur'ân'ın vahiy yoluyla geldiğini ve Allah'ın kelamı olduğunu kabul ederler. Bu zaviyeden bakıldığında Râfizilere Kur'ân'ın korunmuşluğunu izah etmek nispeten daha kolaydır ya da üzerinde tartışılan meseleler daha sınırlıdır, denilebilir.

Petrici, bu risâlesinde Kur'ân'a herhangi bir sözün ilave edilmesi anlamında "ziyadelik" konusu üzerinde durmadığı gibi, Kur'ân'ın âyetlerinin değiştirilmesi ve başka bir sözün âyet gibi gösterilmesi anlamında "tebdil ve tağyir" üzerinde de durmamıştır. Zira Müslüman olduğunu kabul eden bir kimsenin tahrif, tebdil ve

⁴² Bkz. Tercüman 572, vr. 24b-25a.

tağyir iddialarını ileri sürmesi söz konusu olamaz. Böylesi bir iddia, Kur'ân'ın açık beyanına aykırı olup yüce Allah'ı haber verdiği hususlarda tekzip anlamına gelecektir. Bu itibarla tahrif, tebdil ve tağyir iddiaları Râfizilerin de kabul etmeyeceği bir durumdur. Müellif, meseleyi gayet net bir şekilde ortaya koyduktan sonra bazı Râfizilerin dile getirdiği "tenkîs" iddiası üzerinde yoğunlaşır. Ona göre Râfiziler, Hz. Ali ve Ehl-i beyt ile alakalı bazı âyetlerin Kur'ân'ın cem edilmesi sırasında resmî Mushaf'a dâhil edilmediklerini, yani Kur'ân'ın eksiltildiğini iddia etmişlerdir. Ancak Râfiziler dile getirdikleri bu iddianın imanî açıdan tehlikeli olduğunu bildiklerinden orijinal bir Mushaf'ın İmam Mehdi'nin elinde mevcut olduğunu ileri sürerek Kur'ân'ın aslının korunmuş olduğunu söylemek istemişlerdir. Ancak Petricî, Râfizilerin bu cevabının kabul edilmez olduğunu belirttiikten sonra "*Şu kadar var ki âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı şerîfini 'alenen inkâr etmeyip nev'a-mâ te'vîl sûretine zâhib oldukları hasebiyle bu cevâbları, kendülerini yalnız küfr-i sarîhten kurtarabilir.*"⁴³ diyerek dini durumlarına dair bir izahta bulunmuştur.

Bazı Râfizî grupları böylesine tehlikeli bir iddiaya sevk eden asıl husus, bir inanç esası haline getirdikleri Ali ve evladının faziletine dair doğrudan bir âyetin Mushafta bulunmaması olmalıdır. Zira onlara göre Ali ve evladının imametini nas ile belirlenmiş bir iman esasıdır. Râfiziler, kendi yanlış itikatlarını sorgulamak yerine, bu inançlarını teyit eden bir âyetin Kur'ân'da bulunmamasından hareketle Kur'ân'dan bu nevi âyetlerin çıkarıldığını (tenkis) iddia ettikleri anlaşılmaktadır. Risâlenin odaklandığı nokta da burasıdır. Petricî, söz konusu tenkîs iddiasını Kur'ân ve akıl zemininde ele alıp açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda o, bizzat Kur'ân'dan hareketle Kur'ân'da herhangi bir noksanlığın olmadığına dair nakli, akli ve tarihî deliller ortaya koymuştur.

---

⁴³ Bkz. Tercüman 572, vr.17b.

Kaynakça

- Abdullah b. Destan Mustafa. *Risâle fi Fezâili Zikrillah 'Azze ve Celle*. İstanbul: Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası, 1283.
- Abdullah b. el-Hac Destan Mustafa. *Burhânü'l-Hüdâ fi reddi kavli'n-Nasarâ*. Veliyyüddin Efendi Bölümü, 2053/1: 1-14a. İstanbul Beyazıt Kütüphanesi.
- Abdullah b. Hacı Destan Mustafa. *er-Raisâletü's-Samsâmiyye*. Nadir Eserler Bölümü, A-730: 1-43. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü.
- Abdullah el-Hâc bin Destan Mustafa el-Hâc. *İzahü'l-merâm fi keşfi'z-zılam*. İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1288/1871.
- Arslan, Ahmet Turan – Uzun, Mustafa. “Takrîz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 472-474. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Aydın, Mehmet. *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Bulut, Halil İbrahim. *Şia'da Usulîliğin Doğuşu ve Şeyh Müfid*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. Haz.: Ali Fikri Yavuz - İsmail Özen. 2 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, trs.
- Cevdet Paşa. *Tezâkir*: 40-Tetimme. Haz.: Cavid Baysun. 4 Cilt. Ankara: Tarih Kurumu, 1967.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Karataş, Şaban. *Şia'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'ân Tarihi*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1996.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsîru'l-Kummî*. 3 Cilt. Kum: Müessesetü'l-İmâmi'l-Mehdî, 1435.
- Küleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Ya'kûb b. İshak. *Usûlü'l-Kâfi*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mürteza, 1426/2005.
- Saylan, Nesrişah. “Kummî Tefsirinde Kur'ân'ın Metni Konusundaki Tahrif İddialarının İncelenmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/3 (2017): 1535-1564.
- Tarakcı, Muhammet. “Tahrif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 422-424. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Taşpınar, İsmail. *Burhânü'l-Hüdâ fi reddi kavli'n-Nasarâ Adli Eserin Tercümesi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014. Ek I: 177-200.

Taşpınar, İsmail. *Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*.
İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.

EK I: Risâlenin Transkripsiyonu***Risâle fî Reddi'r-Revâfız ve İsbâti Temâmiyyeti
Kur'ân-ı 'Azîmi's-Şân***

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ

رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

و صلِّ و سلِّم على سيِّدنا و مولانا خاتم رسلك محمد و على آله و صحبه اجمعين ذوى
الصدق و الاخلاص بلا ارتياب⁴⁴

Ve ba'd, ma'lûm ola ki tâ'ife-i Erfâz⁴⁵ ve Şî'a 'akâ'id-i bi-asl ve beşi'aları⁴⁶ muktezâsınca hâlen yed-i ümmet-i Muhammed'de mütedâvil mushaf-ı şerîfin deffeteyni beyninde mevcûd ve mektûb olan nazm-ı kerîmden mâ-'adâ Hazret-i Ali'nin hilâfetini tansîs ve ta'yîn hakkında biraz âyât-ı kerîmeler Resûl-i Ekrem hazretlerine nüzûl ettiğini ve ba'dehû ya'nî Cenâb-ı Risâlet-penâh ve Habîb-i Âli-câh efendimiz hazretleri irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurdıklarından sonra, zamân-ı Hazret-i Osman Zi'n-nüreyn'de onları haseden hazf ve tenkîs ile Mesâhif-i Osmânî'de yazmadıklarını ve bu takdîrce beyne'd-deffeteyn mektûb ve elsine-i müsliminde makru' olan nazm-ı kerîm, her ne kadar bizim ile onlar beyninde bi'l-ittifâk ve bilâ-hilâf Kur'ân-ı 'Azîmu's-şân ise de, bundan ziyâdesi dahî olduğunu zu'm ve tevehhüm ederler. Hâlbuki bu zu'm ve evhâmları bâtil ve bi-ma'nâ ve hilâf-ı i'tikâd-ı Ehl-i Sünnet-i sedidetül [14a] -

⁴⁴ "Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok, lütfu bol olan yalnız sensin." (Âl-i İmrân 3/8). Salat ve selam -resullerinin sonuncusu olan- efendimiz ve mevlamız Muhammed'e, onun ailesine ve -hiç bir şüphe olmaksızın sadakat ve ihlas sahibi olan- bütün sahabesi üzerine olsun."

⁴⁵ Râfizî kelimesinin çoğulu olup "Râfiziliğe mensup kimseler" anlamındadır. Sözlükte "terk etmek, bırakmak, ayrılmak" anlamındaki "r-f-z" kökünden türeyen râfıza "bir fikir veya bir gruptan ayrılan kişi yahut topluluk" demektir. Terim olarak Zeyd b. Ali'nin 122 (740) yılında Emevîler'e karşı başlattığı isyan esnasında Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i meşru halife kabul ettiği gerekçesiyle kendisini terk eden ilk İmâmîler'i, ardından ilk üç halifenin hilâfetini reddettikleri için bütün Şii grupları, daha sonra da Şii unsurları taşıyan bazı bâtinî grupları ifade eder. (Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öz, "Râfizîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları 2007), 34: 396-397).

⁴⁶ Beşi'a: Tadı fena olan çirkin şey; acı, ekşi.

ârâ' olduğu ve mahzâ ilkâ-i vesvese-i şeytânî ve 'alâmet-i şekâvet ve hizlânî idüğü zikr-i âti makâlâtdan ve 'ale'l-husûs hıfz u 'ismeti Kitâb-ı celilü's-şân hakkında nâzile olmuş olan ⁴⁷إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ âyet-i kerîmesinden şems-i tâbân⁴⁸ gibi zâhir ve 'ayândır. Felihâzâ işbu âyet-i celilenin sebab-i nüzûl ve ma'nâ-yı pür usûlünü beyân ile onların hatâ ve sekâmetlerini ifâde ve i'lân lâzım gelmiştir.⁴⁹ وبالله التوفيق وببده الفيض في التدقيق

Sebeb-i nüzûl ve ma'nâ-yı âyet-i celile: Vaktâ ki Nebiyy-i mu'azzam ve mükerrem, sâhibi's-şerî'ati'l-beyzâ'î'n-nakiyyeti'l-etemm Muhammed el-Mustafâ -sallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine Kur'ân-ı celil ve Furkân-ı bî-misl ve bî-'adil, a'zam-ı mu'cize ve burhân ve fâriki'l-hakkı ve'l-butlân olmak üzere Cibrîl-i Emîn ve hâmil-i vahy-i Cenâb-ı Rabbi'l-'âlemîn vâsıtasıyla irsâl ve inzâl buyurulup cemî' halk-ı 'âlem ve 'ale'l-husûs kavm-i 'Arab'a onunla tehattî ve kelâm ullah olduğunu kendülere tebliğ ve kırâ'at birle mazmûn-i münîfiyle 'âmil olmalarına tasaddî buyurdular ise, bâdiye-i küfür ve dalâletde hâyim u hayrân ve kıyâs-ı 'ukûl-i fâsîdeleri ile mu'akkal ve sergerdân⁵⁰ olan erbâb-ı şirk ve tuğyân, cins-i beşerden ma'dûd **[14b]** olan bir zâta kelâm-ı ilâhî ve vahy-i Rabbânî ile melek-i mükerremin nüzûl ve vurûdunu istib'âd⁵¹ ve Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu 'adem-i tasdik ve kabûlden mâ-'adâ Cenâb-ı Risâlet-penâhîlerine cününü dahî isnâd eylediklerinde küffâr-ı pür-idbârın işbu ifk ü iftirâlarından dil ilhâm-pezîr-i müstafîleri gubâr-âlûd⁵² hüznü ve keder olmakla mezkûrlerin güftâr bî-i'tibârlarını redd-ü râh ta'n ve teşnî'lerini 'akd ü sedd ile hâtır-ı 'âmir seniyyelerini teselliye ve tatyîb ve beyne'l-kütubi'l-münezzele kadar Kur'ân-ı 'azîmu's-şân ne derecelerde bülend ve mehîb⁵³ olduğunu i'lâm ve beyân sadedinde ⁵⁴إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ

⁴⁷ "Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." (el-Hicr 15/9)

⁴⁸ Şems-i tâbân: Parlayan güneş.

⁴⁹ "Tevfik, Yüce Allah'ın yardımıyla, araştırma ve incelemedeki feyz ve bereket O'nun kudreti vesilesiyledir."

⁵⁰ Şaşkın, başı dönmüş.

⁵¹ Akıldan uzak görme.

⁵² Toza dumana karışmış, mülevves.

⁵³ Heybetli, azametli.

⁵⁴ "Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." (el-Hicr 15/9)

وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ âyet-i celîlesi şerefdâde-i ‘arda-i nüzûl olmuşdur ki, ma’nâ-yı şerîf ve mazmûn-u münîfi -Allahu a’lem bi-hakîkati’l-murâd نَزَّلْنَا الذِّكْرَ Kur’ân-ı Kerîm ve zîkr-i hakîmi Cenâb-ı Risâlet-me’âbına tenzîl ve irsâl eyledik. Yoksa küffâr-ı bed-gerdârın⁵⁵ zu’m-u bâtil ve zann-ı ‘âtılları netîcesi olan hükm-ü fâsidleri gibi, sen onu kendi ‘indinden te’lif edip söylemedin. Belki onun vahy u tenzîli ve nazm ü tertîbi lafzen ve ma’nen mahzâ bizim zât-ı zü’l-‘azame ve kibriyâmıza mensûb ve münhasırdır.

وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ⁵⁶ Dahî elbette ve elbette onu ziyâde **[15a]** ve noksân ve tebdîl ve tahrîfden hıfz u himâye edici yine bizzât ben ‘azîmu’ş-şânım. Pes. Kur’ân-ı Kerîm afdal-i kütüb-i münezzele olduğu ve kadr u mertebesi cümleden ‘âlî ve bi’l-eser idüğü bu ‘âyet-i celîleden tamâm zâhir ve bâhirdir. Zira kütüb-ü münezzele-i sâ’irenin hıfz u himâyelerine bizzât Cenâb-ı Vâcibu’l-Vücûd tekeffül ve tevellâ buyurmamışdır. Belki onları enbiyâ ve ahbâr ve rabbâniyyûn istihfâz ve vikâyeye sa’y u gayret etmekte idiler. Felizâlik onlar üzerine ziyâde ve noksân ve tebdîl ve tahrîf tatarruk etti⁵⁷. Çünkü kütüb-i mütekaddimenin mâ-ba’dlerinde başka bir kitâb inzâlî ve şerî’at-i cedîde ile diğerk bir resûl-i güzîde-i hisâlin ba’s ve irsâli ilm-i ilâhîde mukarrer ve muheyyâ-kerde-i hükm-i kaza vü kader olduğundan onların hıfz u himâyelerine bizzat Cenâb-ı Vâkı-yi ‘ale’l-itlâk hazretlerinin tekeffülünü hikmet-ü meşîyyet-i rabbâniyesini iktizâ etmedi. Ammâ Kur’ân-ı Kerîm, a’zam mu’cize-i hâtemü’l-mürselîn ve esâs ve me’haz-ı dîn-i metîn olup cemî’ kütüb-i münezzele-i mütekaddime onunla mensûh ve mahtûm ve hükmü dahî ilâ kıyâmi’s-sâ’at bâkî olacağı ve ondan sonra bir kitâb dahî tenzîl buyurulmayacağı nusûs-i kâtı’a ile cezmen ma’lûm olmağla her halde onun hıfz u himâyesine **[15b]** min tarafillah tevekkül ve tekeffül buyurulmak lâzime-i hikem-i hatmiyyetdendir. Zira eğer bi’l-farz ve’t-takdir bu vecihle min tarafillah hıfz u himâye olunmayıp da kütüb-i mütekaddime misillü kendüye ziyâde ve noksân ve tahrîf u tebdîl tatarruk etmesi mümkün olsaydı, ol vakit câdde-i sırât-ı müstakîm ve me’haz-ı şer’î

⁵⁵ Kötü işler yapan kâfirlerin.

⁵⁶ “Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.” (el-Hicr 15/9)

⁵⁷ Yol bulup gitmek.

kavim muhtell ve noksânpezir olmağla kâffe-i ehl-i ‘âlem ve cümle-i benî âdem tih-i dalâlette hayrân ve vâdi-i cehl u gabâvetde sergerdân kalmak ve simet-i hakka vuslata aslâ bir yol bulunmamak lâzım gelirdi. Bu ise ⁵⁸”وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا“ kavli-i celil-i mü’eddâsınca de’b-i ilâhiyyeye muhâlif ve ‘ale’l-husûs hakk-ı ‘ibâdda câri olan kemâl-i merhamet ve ‘adâlet-i sübhâniyyeye muğâyir olduğı vâreste-i tafsil ve beyândır.

Ve cümle-i hasâ’is-i Kur’ân-ı ‘azîmü’ş-şândan birisi dahî ⁵⁹قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا mantûk-i münîfi üzere gâyet mertebe-i i’câz ve nihâyet-i fesâhat ve belâgatda ‘adîmi’l-misl ve bî-enbâz-ı vüçûh-i ‘adîde ve uslûb-i bedî’a ve esrâr-ı ğarîbe ile ecnâs-ı kelâm-ı beşerden mümtâz **[16a]** olduğı halde vahy ve tenzil buyurulup cemî’ fusahâ ve kâffe-i buleğâ misl ve nazîrini ityândan ‘âciz kalmalarıdır. Çünkü bi’l-farz ve’t-takdir onun mislini ityân, levha-i imkânda câ’iz görölse ve sâ’ir cins-i kelâm-ı beşer ile miyâneleri siyyân tutulsa idi, ol vakit âyet ve mu’cize-i kâhireden ‘addolunmamak ve hîn-i tehadde hasım üzerine hüccet olmamak lâzım gelirdi. Ta’ciz u ifhâm ve tedhiş u tahyir ise lâzime-i âyet ve mu’cize ve muktezâ-yı hâriku’l’âdedir. Felihâzâ Kur’ân-ı ‘azîmu’ş-şân a’zam mu’cize-i seyyidi’l-mürselinden ‘addolunmuş ve hükmü dahî ilâ kıyâmi’s-sâ’at ibkâ buyurulmuşdur ki, tenvîr-i şeb-i deycür⁶⁰, cehâlette mânend encüm ve sitâre ziyâ-pâş olan kütüb-ü semâviye miyânesinde envâr bî-pâyân ve esrâr-ı ferâvân ile şems-i tâbân gibi teferrüd etmiş ve ufk-ı hatmiyyette tulû’ ve burûzu hasebiyle cümlesinin ahkâmını nesh ve izâle eyleyüb dil-i erbâb-ı besâ’ir ve kulüb-i ehl-i îmânı yeni baştan tebâşîr-i subh-i hidâyetle pürnûr ve hemçün zer hâlisi’l-‘ayyâr darb-ı sikke-i tevhiid ile isâl-ı semt-i rızâ ve kabûl ve nâ’il-i ‘izz-i mevfûr eylemiş ve cünûd deyu merîd ve küffâr-ı ‘anidi dahî mânend huffâş dik-i inti’âş sûrâh-ı ‘aciz ü hayrete tıkip sine-i pürkinelerini⁶¹ nâr-ı cehim ye’s ve ifhâmla köskömür etmiştir. **[16b]**

⁵⁸ “Biz, bir resul göndermedikçe azap etmeyiz.” (el-İsrâ 17/15)

⁵⁹ “De ki: Yemin ederim, bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.” (el-İsrâ 17/88)

⁶⁰ Karanlık gecenin aydınlatılması.

⁶¹ Düşmanlık dolu sinelerini.

Ve Kur’ân-ı ‘azîmu’ş-şân ve furkân-ı celîlî-l-berâhin işbu işâret olunan evsâf ve hasâ’is-i celîlesinden mâ-‘adâ nice nice i‘câz-ı zâhireye ve esrâr-ı bâtınıyeye ve hakâ’ik-i rûhâniye ve envâr-ı rabbâniyesi vardır ki, “*Ehlü’l-Kur’ân, ehlüllah*”⁶² hadîs-i şerîfnde imâ buyurulduğu üzere onları ehl-i zevk ü vîcdân ve erbâb-ı kurb u ‘ayân والذین اوتوا العلم درجات⁶³ kavlı-i celîl-i müfâdıncâ her birileri halli hâlince ve kurbet ü terakkîsi hasebince bilirlir ve makâmât-ı muhtelif-i rûhâniyyeleri iktizâsınca müşkilâtlarını onunla hallederler ki onlar işbu evsâf-ı zâhiriye ile Kur’ân’ın hıfz u ‘ismetini ve kadr ü menziletini bilmekden müstağnîdirler.

” ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ “⁶⁴

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُنَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ⁶⁵

وقال سبحانه وتعالى يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ⁶⁶

İmdi, işbu âyet-i celîlenin tefsîr-i şerîf ve ma’nâ-yı münîfi muktezâsınca Kur’ân-ı Kerîm üzerine bir vechle ziyâde ve noksân ve tahrîf ve tebdîl tatarruk edemeyeceği ve bu mekûle umûrun kendüye luhûk ve ‘urûzundan cemî‘ evkâtta -min külli’l-vücûh min tarafillahi te‘âlâ⁶⁷- masûn ve mahfûz olduğu ma‘lûm ve mahrûm **[17a]** olduktan sonra tâ’ife-i Erfâzın noksân-ı Kur’ân-ı ‘azîmu’ş-şâna ve ba’zı âyât-ı kerîmelerin ki ‘alâ zu‘mihim Hazreti Ali’nin hilâfetini takrîr ve tansîs sâdedinde nâzil olmuş ve sonradan haseden hazf ve tenkîs olunduğuna zâhib olmaları, mahzâ bu âyet-i celîlenin

⁶² Kur’ân’la meşgul olanlara ehlü’l-Kur’ân ve sâhibü’l-Kur’ân da denilmiştir. Nitekim bir hadiste ehl-i Kur’ân, “ehlüllah ve Allah’ın has kulları” olarak nitelendirilmiştir (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 128, 242; Dârimî, “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, 1). Müellifin burada söz konusu hadis rivayetine dikkat çektiği anlaşılmaktadır.

⁶³ “...Kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.” (Mücadele 58/11).

⁶⁴ “...Bu, Allah’ın lutfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.” (el-Hadîd 57/21)

⁶⁵ “Kuşkusuz bu Kur’ân en doğru olana iletir ve müminleri (büyük bir mükâfat ile) müjdeler.” (el-İsrâ 17/9)

⁶⁶ Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Allah onunla birçok kimseyi saptırır ve birçoklarını da doğru yola yöneltir. (Verdiği misallerle) Allah ancak fâsikları saptırır.” (el-Bakara 2/26).

⁶⁷ Her açıdan, Allah Teâlâ tarafından.

mazmûn-u latifini inkârı müş'ir bir sözden 'ibâret olduğu *ke's-şemsi fi vasati'n-nehâr*⁶⁸ zâhir ve hüveydâdır.

Şu kadar var ki gürûh-ı merkûm⁶⁹ kendülerine küfr ü sarîh 'azv ü nisbet olunmaktan ihtirâz ve takiyyeden ötürü burada kendü 'inatlarından düzme bir cevâb nasb ile te'vile kalkışıp -gerçi âyet-i kerîme Kur'ân-ı Kerîm'in hıfz u 'ismetine delîl-i kaviyy ve burhân-ı celîdir- ve lâkin Kur'ân-ı 'azîmu's-şânın tamamı Sâhibi'z-zamân Mehdi 'aleyhisselâm katında mevcûd ve hîn-i zuhûrunda tamâm-ı ahkâmını icrâ etmek üzere mahfûz olmağla bunun misâli bi-'aynihi bir karyede bulunan bir mushaf-ı şerîfden birkaç cûz yâhûd birkaç sûre kasden hafz ve tenkîs olunup yazılmasa karye-i diğerde ve başka mahalde tamâm yazılmışı bulunmak mümkün olacağından ve bi'l-külliyê rûy-i 'arzdân [17b] ref' olunup ma'dûm olmadığından evvelkisine nazaran "Kur'ân-ı Kerîm'e noksân 'arız oldu ve bir mikdârı dünyadan ref' olunup 'izâ'a ve itlâf kılındı ve bu âyet-i kerîmenin mazmûn-ı şerîf ve hükmi latifi tahakkuk etmedi" denilmeği iktizâ etmediği gibi, bizim dahî bu vecihle Kur'ân-ı Kerîm'in noksânına zâhib olmaklığımız bu âyet-i celîlenin ma'nâ-yı şerîf ve mazmûn-ı münîfini inkârı mûcib olmaz, derler. Hâlbuki erbâb-ı dikkate pûşide⁷⁰ ve hafî olmadığı üzere bu cevâbları vâdi-i sevâbdan bin merhale uzak ve câdde-i istikâmetten fersah fersah eb'ad-ı ba'îd olduğu ednâ mertebe te'emmül ile zâhirdir. Şu kadar var ki âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı şerîfini 'alenen inkâr etmeyip nev'a-mâ te'vîl sûretine zâhib oldukları hasebiyle bu cevâbları, kendülerini yalnız küfr-i sarîhten kurtarabilir. Yoksa asıl *mâ-nahnu fihimize*⁷¹ aslâ cevâb olamaz. Şu sebepten ki evvelen âhir zamânda zuhûr edecek Mehdi 'aleyhisselâm zu'm-u bâtulları gibi Hasan 'Askerî⁷² hazretlerinin oğlu olan Muhammed el-Mehdi⁷³ hazretleri

⁶⁸ Gün ortasındaki güneş gibi.

⁶⁹ Adı geçen topluluk.

⁷⁰ Örtülmüş.

⁷¹ Bulduğumuz konu.

⁷² Ebû Muhammed Hasen b. Ali el-Hâdi b. Muhammed el-Cevâd et-Takî (ö. 260/874), İsnâaşeriyye Şiası'nın on birinci imamıdır. 232/846 yılında Medine'de doğmuştur. Babası Ali el-Hâdi'nin 254/868 yılında ölmesinin üzerine İmamîyye'nin on birinci imamı olmuş, ancak genç yaşta vefat etmiştir. (Hakkında geniş bilgi için bkz. Hamid Algar, "Hasan el-Askerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 289).

olduğu ve bir müddet nâs arasında durup ba'de havf-ı **[18a]** a'dâdan nâşî Bağdâd civârında "Sürre men ra'â" [Sâmerrâ]⁷⁴ denilen mahalde olan gaybet-i suğrâ⁷⁵ ve sâniyen gaybet-i kübrâ⁷⁶ ile gâ'ib ve tül-i ömür ile mu'ammer olarak, yine âhir zamânda zuhûr etmek üzere a'yun-i halkdan muhtefî ve muhtecib olduğu ve ma'yyetine bir tamâm mushaf-ı şerîf dahî alub hıfz etmekde olduğu müsellemler değildir. Zira bu da'vâları müş'ir-u Kur'an ve ahâdisden yedlerinde bir nass-ı kâtî' ve burhân-ı celî aslâ yoktur. Ancak evhâm ve hayâlâtdan îbâret kendi âhundlarının sözleridir. Gerçi ahâdis-i sahihalarda ve evlâd-ı Resûlden olmak üzere âhir zamânda Muhammed el-Mehdî nâmında bir zât-ı setûdeşim⁷⁷ ve 'âlî himem hazretlerinin geleceği ahbâr ve beyân buyurulmuş olduğunu 'ulemâ-yı Ehl-i Sünnet dahî tahkîk ve tahrîc etmişler ve evliyâ-yı mukâşifin ve meşâyih-i güzîn hazretleri dahî bi'l-ittifak îlân buyurmuşlardır. Ve lâkin tâ'ife-i Erfâz ve Şi'anın zu'm-u bâtılları gibi olmayıp bundan sonra vakt-i merhûnunda anasından doğup büyüyüp sinn-i şerifleri dahî kırka resîde⁷⁸ oldukda mücerred icrâ-yı ahkâm-ı dîn-i mükemmel ü müstakîm ve te'yîd-i şer'-i kadîm için me'mûren min tarafillah **[18b]** hurûc ve zuhûr buyuracaklar ve dünyayı 'adâlet ve hakkâniyetle dolduracaklardır. Çünkü imâm

⁷³ Muhammed b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (gaybeti 260/874), İmâmiyye Şiâsı'nca halen gaybet halinde olduğuna, gelecekte mehdî olarak ortaya çıkıp dünyada adaletli bir düzen kuracağına inanılan on ikinci imamdır.

⁷⁴ Sâmerrâ, Halife Mu'tasım-Billâh tarafından 221 (836)'da Bağdat'ın yaklaşık 100 km. kuzeyinde ve Dicle'nin sol kıyısında kurulmuş, 221-279 (836-892) yılları arasında başşehir olarak kullanılmıştır.

⁷⁵ Gaybet, özellikle İsnâaşeriyye inancında görülen, on ikinci imamın ölmeden insanlar arasından ayrılıp gizlenmesi mânâsında bir terimdir. On ikinci imam kabul edilen Muhammed el-Mehdî'nin, babasının ölümü üzerine 260 (874) yılında evlerinin serendabına girip gözden kaybolması ile başlayan ve 329 (941) yılına kadar devam süreye Küçük Gaybet (el-gaybetü's-suğrâ, el-gaybetül-kusrâ, el-gaybetül-kâsıra) dönemi denir. (Bkz. Avni İlhan, "Gaybet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 410-412).

⁷⁶ On ikinci imam Muhammed el-Mehdî'nin gaybete girdiği kabul edilen 260 (874) yılından, son sefirinin öldüğü 15 Şaban 329 (15 Mayıs 941) tarihine kadar devam eden süre küçük gaybet dönemidir. Bu tarihten itibaren günümüze kadar devam eden ve Muhammed el-Kâim'in ortaya çıkışına kadar sürecek olan devre büyük gaybet dönemidir. (Bkz. Bulut, Halil İbrahim. *İslâm Mezhepleri Tarihi*, DİB Yayınları, Ankara 2016, 338).

⁷⁷ Övülmüş.

⁷⁸ Yetmişmiş, ulaşmış.

nasbindan garaz, icrâ-yı ahkâm-ı şer'îyye ve def'i tasallut-u küffâr ile vikâye-i millet-i İslâmiyye ve tevsî'-i dâ'ire-i dîn-i Ahmedîyye'dir. Bu umûr ise, hâricde onun vücûdu ve tedbîr ve tasarrufuyla hâsıl olabilir.

Pes. İmâm olan zât böyle havf-ı a'dâdan nâşi tesettür ve ihtifâ eyledikte onun vücûduyla 'ademi siyyân olup bir fâ'ideyi müfid olmayacağı der-kâr⁷⁹ olduğundan mâ-'adâ Mehdî 'aleyhisselâm hazretleri kazâ ve kader-i ilâhiyyeye kemâl-i imân ve teslimiyet ile makâm-ı tevekkülün derece-i 'ulyâsına vâsıl olmuş, kemâl-i evliyâullahdan ve erbâb-ı kurb u 'ayândan olduğu meczûm iken böyle havf ü hirâs-ı düşmandan firâr ile kendülerini tavsîf eylemek⁸⁰ ve dahî⁸¹ "وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ يَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا" âyât-ı kerîmelerinin mefhûm u me'allerine bi't-tamâm mübâyin ve bu sözler ahvâl-i mezkûrelerine büsbütün münâkız olduğundan şân-ı âlîlerini tenkîs ve kadr ü mertebelerini tezyîfden gayrı nesneyi netîce vermeyeceği [19a] cüz'ice te'emmül ile zâhirdir. Ve ma'a hâzâ 'âlemde dâ'ima müşâhede olunduğu üzere bunca küffâr-ı bed-girdâr cenk ve muhârebeden aslâ havf u ihtirâz etmeyip hevâ ve hevesleri bâbında mâl ve canlarını bezl ü nessâr ile merâmlarını icrâyâ muktedir olmuşlar iken, bu kadar ümmet-i Muhammed'den vakt-i zarûret ve hîn-i dîk-u 'usretde zuhûru sebebiyle imdâd ve nusret-i ilâhiyyeye nâ'îl ve mazhar oluruz deyu gözetmekte oldukları Mehdî gibi bir imâm-ı celîli's-şân ve sâhibi'l-'ilm ve'l-'irfân olan zât havf-ı a'dâdan nâşi kuyulara girip muhtefî ve pinhân olmuştur. Ve bunca ümmet-i Muhammed böyle bir imâm-ı mevhumun nâmına nigerân ve hayrân kalmıştır denilmek, gerek bizzât Mehdî 'aleyhisselâm hakkında ve gerek bi'l-cümle ümmet-i Muhammed haklarında mahzâ istihzâ ve suhriyyeden 'ibâret bir söz olduğu güneş gibi 'ayândır. Bu mehdî bahsi dahî tûl ü dirâz makâlâta muhtac olmakla bu risâlede kemâliyle onun beyânına şurû' ve Erfâz ile Ehl-i Sünnet miyânelerinde olan ihtilâfâtın izâh ve tahrîrine tasaddî olursa maksûddan hurûc ile mebâhis-i uhrâyâ intikâl lâzım geleceğinden burada onun tafsîlinden sarf-ı nazarla bu

⁷⁹ Aşîkâr, malum.

⁸⁰ "Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!" (en-Nisa 4/78)

⁸¹ "Hiç kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm) belli bir süreye göre yazılmıştır." (Al-i İmrân 3/145).

kadarca işâret ile iktifâ [19b] kılındı. Tafsîlini murâd edenler, kütüb-i kelâmiyyeye ve ‘ale’l-husûs redd-i revâfız hakkında te’lif olunmuş olan *Tuhfetü’l-isnâ ‘aşeriyye*⁸² kitâbı mütâla’a buyurular.⁸³

Sâniyen zu‘m-u bâtılları gibi, Kur’ân-ı ‘azîmu’s-şânın tamâmı, Mehdi Sâhib-i zamân katında mahfûz ve mektûm olduğu takdirce ‘âlemde mevcûd olmasıyla olmaması ‘ale’s-seviyyedir. Zîrâ mâdem ki hâricde beyne yede’l-halk mevcûd bulunmaya ve hîn-i iktizâ ve hâl-i zarûredde kendüye mürâca‘at mümkün olmaya ma’dûm-u sırf hükmünde olmuş olur ki bir fâ’ideyi müfid olmaz.

Pes. Bu sûretde zâyi‘ demek olacağından yine âyet-i kerîmenin mazmûn-ı münifi vâkı‘a mutâbık olmamak lâzım gelir. Buna kâ’îl olmak ise küfrü mücib olacağı bî-iştibâhtır. Hâlbuki Furkân-ı celilin tenzîlinden garaz, ⁸⁴ “وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ” müfâdınca halkın umûr-u dünyeviye ve uhreviyelerinde onları tarik-i hayr u salâh ve menhec-i rızâ ve felâha irşâd ve delâlet ve dahî ⁸⁵ “فَإِنْ تَنَارَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ” kavli-i celili mü’eddâsınca beynlerinde vâki‘ olan ihtilâfât ve münâza‘aların [20a] kat’ ve izâlesidir. Zira Kur’ân-ı ‘azîmu’s-şân rûy-i arzda beyne’l-halâ’ik halîfetullah ve halife-i Rasûlullah’dır. Bu umûr ise, onun vücûduyla ve ona mürâca‘at ile hâsıl olur, yoksa hıfzdan maksûd onun vuslatına halkın eli ve gücü yetmeyeceği sûretle olduğu hâlde Mehdi katında mahfûzdur diyerek âyeti te’vîl etmeğe ne hâcet var.

⁸² Kütüphane taramalarında “*Tuhfe-i isna aşeriyye*” şeklinde şu iki esere ulaşabildik. Bkz. Halim b. Kutbüddin Ahmed b. Ebü’l-Feyz Dihlevi, *Tuhfe-i isna aşeriyye*, [y.y. : y.y.], 1892/1313. 400 sy. Ayrıca bkz. Ebü’l-Meali Cemaleddin Mahmûd Şükri b. Abdullah b. Mahmûd Alusi, *Muhtasarü’t-tuhfetü’l-isna aşeriyye*, (nşr. Muhibbüddin el-Hatib), Kahire: el-Mektebetu Işık, 1976/1396. 336 sy.

⁸³ Beyazıt nüshasında bu kısım şu şekildedir: “Tafsîlini murâd edenler, kütüb-i kelâmiyyeye ve ‘ale’l-husûs Mollâ Câmî -kaddese sırrahû- hazretlerinin *Şevâhidü’n-nübüvve* adlı kitâbı mütâla’a buyurular.” (Bkz. Beyazıt Devler Kütüphanesi, V-2053, vr. 21a) *Şevâhidü’n-Nübüvve*, Abdurrahman-ı Câmî’nin (ö.898/1492) Hz. Peygamber’in nübüvvetinin delilleriyle ilgili Farsça eserinin adıdır.

⁸⁴ “Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah’a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.” (en-Nahl 16/89)

⁸⁵ “...Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz; onu, Allah’a ve Peygambere götürün.” (en-Nisâ 4/59)

Bil ki Kur'an yeryüzünden büsbütün mefkûd olsa, dahî yine levh-i mahfûzda 'inde'llah mektûb ve mazbût ve inde'l-melâ'ike ve'l-ervâh makru' olduğunda aslâ şekk ve şüphe olmadığı cihetle murâd-ı levhde mahfûzdur demek daha evlâ ve ahsendir. Ma'a-hâzâ, tenzîlinden asıl garaz olan ma'nâ fevt olmak lâzım geleceğinden bu te'vile mesâğ ve cevâz yokdur.

Pes. Âyet-i kerîmede va'd ve ta'ahhud buyurulan hıfzdan murâd u maksûd, zâhirde beyne yedi'l-halk mevcûd bulunduğ u hâlde kendüye ziyâde ve noksân ve tahrîf ve tebdîl ve tatarruk etmekten ve elfâz ve 'ibârâtı tıbkı nüzûl ettiğ i üzere ilâ kıyâmi's-sâ'at mahfûz ve masûn kalmaktan 'ibâret idüğ i ve tâ'ife-i Erfâzın te'villeri bâtil ve bî-ma'nâ olduğ u bî-rayb ve gümândır ve eğer üzerlerine irâd olunan işkâlât ve da'vâlarının **[20b]** lâzime-i neticesi olan fesâdâtı def kaydına kalkışıp da el-ân beyne'd-deffeteny mevcûd olan Kur'an-ı Kerîm ıslâh ve irşâd-ı enâma kâfi ve zarûrât-ı dîniyeyi tebyîn ve izâha vâfi olup yalnız işbu mesele-i hilâfeti ta'yîn ve tansîs sadedinde nâzil olmuş olan âyât-ı kerîmelerin fukdânıyla zikrolunan mazarrât lâzım gelmez ve esâs-ı dîn 'addolunan kitâbullâhdan bu kadarca zâyi'ât halk-ı 'âlemin 'ummân-ı⁸⁶ cehâletde kalmalarını iktizâ etmez derlerse, bu cevâb ve tevcihleri dahî tefsîr ve beyân kılınan âyet-i kerîmenin mazmûn-ı münîfine yine bi'l-küllîye muhâlif olduğ undan (mâ-'adâ mezheblerinin esâsı olup zarûrât-ı dîniyeden 'addeyledikleri mes'ele-i hilâfetin şâyân-ı) i'tinâ olmadığını ikrâr birle tenâkuz etmiş olacakları ve bi'l-'aks zarûrât-ı dîniyeden 'addeyledikleri hâlde zikrolunan işkâlât tamâmıyla bu bâbda câri olacağı ve bi'l-farz tamâmıyla câri olmasa dahî yalnız bu mes'elede halk-ı 'âlemin emr-i ilâhîye 'adem-i vukûfu ve itlâ'ları ve kendülere eser-i da'vet ve tebliğ in vusûl bulmaması sebebiyle hâlleri zamân-ı fetret ehlinin hâllerine müşâbih olduğ undan bu bâbda aslâ su'âl ve 'itâb teveccüh etmemesini iktizâ edeceği âşikârdır.

Pes. Bu hususda bu kadarcanın ve cidâl ve münâza'âta **[21a]** ne hâcet vardır deyu kendülere su'âl olunmak dahî iktizâ-yı hâlden idüğ i zâhirdir. Ve ma'a hâzâ evâmir ve nevâhi-yi ilâhîyeye müte'allik velev bir âyet-i kerîme ve hükm-ü Rabbâniye Kur'an'dan nâkis olsa, dahî esâs-ı şer'-i dîn-i Muhammedî olan Kur'an-ı Kerîm'in fi'l-cümle

⁸⁶ Nun harfinin noktası çıkmamış.

halel-pezîr⁸⁷ olduğunu iş‘âr ve isbâta kâfi ve ‘alâ külli hâl bu sözleri âyet-i celîlenin mazmûn-u şerîfine münâfi, ⁸⁸ “أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ” 88, “عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا” nass-ı celîlinin hükmüne dahî mu‘arız olduğunda şekk ve şüphe yoktur. Çünkü bu âyet-i celîlede vâki‘ olan hitâb-ı imtinân u tebşîr, her ne kadar zâhiren zamân-ı sa‘âdetde mevcûd olanlara ise de hükmü, zamân-ı sa‘âdetden sonra dahî ilâ kıyâmi’s-sâ‘at, ⁸⁹ “وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ” 89, âyet-i kerîmelerinin hükümleri gibi cümle-i ümmet-i Muhammed hakkında câri ve bu tebşîrât kâffe-i ehl-i imâna sâri olduğu min külli’l-vücûh nizâ‘ ve hilâfdan ‘ârîdir. Ve bu cümleden evzah ve eşmel olarak hâsseten Kur‘ân-ı ‘azîmu’s-şân Resûl-i Ekrem efendimiz hazretlerinden sonra **[21b]** ümmet-i ber-güzîdesine îrâs olunup kemâ kân yedlerinde ibkâ buyurulacağı, ⁹⁰ “ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ” 90, âyet-i celîlesiyle tebşîr ve tansîs buyurulmuş ve bu bâbda artık aslâ şekk ve şüpheyecâ mecâl kalmamıştır.

Pes. Cenâb-ı Hannân ü Mennân hazretleri, Kur‘ân-ı ‘azîm ve şer‘-i kavîm ve dîn-i Muhammed-i müstakîmi ilâ kıyâmi’s-sâ‘at tebdîl ve tahrîften masûn ve mahfûz buyuracağını ta‘ahhud etmiş ve Habîb-i Ekremine ve ‘ibâd-ı mü‘minîne bu ni‘met-i cesîmenin ikmâl ve itmâmıyla imtinân buyurmuş iken onun noksânına zâhib olmak bu âyât-ı kerîmeleri inkârdan ‘ibâret olacağı zâhirdir.

İmdi tâ‘ife-i mezkûrenin zu‘m ve mezhepleri, işbu âyât-ı celîlere muhâlif ve mu‘arız olmağla zâhiru’l-fesâd olduğundan mâ-‘adâ Kur‘ân-ı ‘azîmu’s-şân el-ân yed-i ümmet-i Muhammed’de mütedâvil olan mushaf-ı şerîfin deffeteyni beyninde mevcûd nazm-ı kerîmden ‘ibâret olduğu tâ ‘asr-ı **[22a]** sa‘âdetden bu âna kadar müttefekun ‘aleyh olup tevâtür ile sâbit olmuş ve icmâ‘-ı ümmet dahî bunun üzerine mün‘akid ve müstekar olmuşken, edille-i kaviyye-i erba‘adan olan icmâ‘-ı ümmeti, dahî inkâr ve bi’l-cümle ümmet-i mersûme-i Muhammediye-yi ma’sûmenin hatâ üzerine

⁸⁷ Bozulan, bozuk.

⁸⁸ “Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı beğendim.” (el-Maide 5/3)

⁸⁹ Namazı kılın, zekâtı verin...” (el-Bakara 2/43)

⁹⁰ “Sonra biz kullarımızdan seçtiklerimizi o kitaba mirasçı kıldık. Onlardan kimi kendine kötülük eder, kimi orta bir durumdadır, kimi de Allah’ın izniyle hayır işlerinde yarışır; işte büyük fazilet budur.” (Fâtır 35/32)

ictimâ' ve ittifâklarını tecvîz eyleyüb 'ismet-i ümmet hakkında vârid olan *إِن تَجْتَمِعْ عَلَى الضَّلَالَةِ ۙ عَلَى الضَّلَالَةِ*⁹¹ hadis-i şerîfine dahî muhâlefet eylemekte bulunmuşlardır ki bu dahî bir taraftan

”وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ“⁹² na‘t-ı şerîfiyle men‘ût olan Nebiyy-i Ma’sûm ve Resûl-i Mükerrerem’in tekzîbini muhbir ve bir cihetden dahî bu âyet-i kerîmenin mazmûn-ı şerîfini inkârı müş‘ir olmağla hatâ-ender-hatâya giriftâr olmuşlar ve işbu muhtemel oldukları bâr-ı girân⁹³ hatâlarına serbâr olmak üzere *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا*⁹⁴ *كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ*⁹⁵ âyet-i celîlesiyle mûnhâ ve memnû‘ olan sû-i zân günâh-ı kebîrini irtikâb ve ‘ale'l-husûs hitâb-ı celîli ile şerefyâb ve efâzıl-i havâss-ı ümmet olan **[22b]** hazerât-ı ashâb ve sâ‘ir bi'l-cümle evliyâ-yı kirâm ve ‘ulamâ-i uli'l-elbâb haklarında dahî isâ‘et-i zân ile üftâde-i bi’ri bevâr âsâm ve bu sebeble müstehak ‘azâb-ı şedîd-i cenâb-ı melik-i ‘allâm olmuşlardır.

”Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder.“⁹⁷ olan Yüce Allah'ı tesbîh ederim. Kaldı ki eğer -bi'l-farz ve't-takdir hâşâ ve kellâ- halife-i sâlis-i Resûl-i Rahmân eş-Şehîd fi hâl-i tilâveti'l-Kur‘ân Hazret-i Osman b. ‘Affân ve ona yâr u yâver olan ashâb-ı güzîn zevi'l-ırfân ve'l-îmân hazretleri böyle bir şeyi Kur‘ân-ı Kerîmden tenkîs etmiş olsalar idi, ‘acaba Cenâb-ı Esedullah zevc-i Fâtımatül-Betül ve ser-levha-i ashâb-ı kabûl hazretleri, Hazret-i ‘Âişe ve Mu‘âviye ile yalnız bir mes‘ele-yi ictihâdiyye-i şer‘iyyeden dolayı senelerce uzun uzadıya muhârebeler ettiği gibi, bunlar ile dahî böyle bir emr-i cesîm ve vikâye-i esâs-ı dîn-i kavîm içün muhârebeler etmez mi idi? Ve ekall mâ yekûn birkaç söz ile bâri olsun onlar ile mücâdeleler eylemez miydi?

⁹¹ “Ümmetim sapıklık üzerinde birleşmez.” Hadisin tam metni şöyledir: *إِنَّ أُمَّتِي لَنْ يَجْتَمِعَ عَلَى ضَلَالَةٍ فَإِذَا رَأَيْتُمْ اخْتِلَافًا فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ* (Ümmetim asla sapıklıkta birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilaf gördüğünüzde çoğunluğa uyun.) (Bkz. İbn Mâce, “Fiten”, 8)

⁹² Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” (en-Necm 53/3-4).

⁹³ Ağır yük.

⁹⁴ “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahıdır...” (el-Hucurat 49/12)

⁹⁵ “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz..” (Al-i İmrân 3/110)

⁹⁶ “kısmı müellifin takdiri olsa gerektir. Zira ilgili âyette böyle bir ifade bulunmamaktadır.

⁹⁷ Âl-i İmrân 3/129.

Hâlbuki bu bâbda Hazreti Ali'den -kerrema'llâhu vechehû ve radiyallâhu 'anhu- **[23a]** bir gün i'tirâz ve cidâl ve yâhûd ednâ mertebede bir kıl-u kâl mervî ve menkûl olmayıp belki bi'l-'aks Kur'ân-ı 'azîmu's-şân işbu yed-i ümmet-i Muhammed'de mütedâvil olan Mushaf-ı Şerîfin deffeteyni mâ-beyninde mevcûd nazm-ı kerîmden 'ibâret olduğuna ol dahî şâhid-i 'âdil olduğu ve onlar ile müttefik ve mu'âdil bulunduğu karnen ba'de karn ehl-i 'adl ve salâhın ittifâk ve ictimâ'larıyla tevâtüren sâbitdir. Ve eğer kerde-merkûm bu bâbda i'tirâz ve cidâle tasaddî etmediğini, takiyyeye haml ü te'vîl ile "havf ü hirâsından ve cidâl ü i'tirâza 'adem-i iktidârından idi" derlerse ve bu te'villeriyle kendülere bir girizgâh ü meferr arayıp bulmağa sapaşlar ise bu sözler zât-ı şecâ'at-ı simât hazret-i Esedullah hakkında aslâ câ'iz ve mutasavver olmayacağından mâ-'adâ Cenâb-ı Osman b. 'Affân sâhibu'l-hayâ ve'l-îmân hazretlerinin a'dâsı Hazreti Ali velînin a'dâsından ekser ve ekvâ oldukları ve kavm-i 'Arab bi-ecme'ihim ol vakitlerde ya'nî Hazreti Osman'ın şehâdeti esnâlarında Hazret-i Ali tarafına mâ'îl ve onun re'yi ve hükmüne muntazır buldukları sûret-i vâkı'adan **[23b]** müstebân ve kütüb-i siyerden az buçuk mutâla'a ve tahsîl-i vukûf ile vâzihan 'ayân ve beyândır ki nihâyeti'l-emr Hazreti Osman'a kemâl bî-emânîden şerbet-i şehâdeti dahî nûş ittirub bu vesîle ile rû-berâh-ı cinân ve vâsıl menâzil-i sâdikân ve şehîdân olmuştur.

Pes. Böyle bir vakt-i fırsatda Ali veliyy-i kerrâr ve vasiyy-i Resûl ve sertâc-ı ahyâr ve ebrâr hazretleri, vehle-i ûlâda böyle bir emr-i cesîm ve ta'mîr-i esâs-ı dîn-i kavîm hizmetini pesmânde ve perişân ve tebâh ve bî-nişân bırakub da Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i mu'azzam ve muhterem hazretlerinin kangî vasiyyetini icrâyâ mübâşeret iderdî? Ve evvel bi-evvel mebnî 'aleyh dîn olan Kur'ân-ı Kerîm'in noksânını cebr ve itmâma sa'y ve mübâderet etmeyip de acaba Resûl-i Ekrem'in milyonlarca terk ve îrâs eylediği altunlar ve saraylarını gasb ve gârât eden adamlarıyla mı da'vâ ve nizâ'a kıyâm eylerdi? Ve bunların cümlesinden kat'-ı nazarla esnâ-i tahakkûm ve hilâfet ve âvân-ı teferrûd ve niyâbetinde Mu'âviye ile cenk ve muhârebeye âgâz ve başlı başlarına rûtbe-i refî'a-yı hilâfetle ser-efrâz⁹⁸ oldukları vakitte bâri birkaç 'aded sahîh ve tamâm mushaf-ı

⁹⁸ Başî dik, alnı açık.

şerifler yazıp ve yazdırıp **[24a]** zîr-i hüküm ve itâ'atında bulunanlara ta'lim ü telkîn ve neşr ü i'lân etmez miydi? Ve ekall mâ yekûn ve edna'l-emr ve gâyeti'l-imbân birkaç 'aded mushaf-ı şerîf Hazreti Osman'ın cem' ettiği mushafın noksânını mübin ve ondan eşmel ve onun ketmettiği âyetleri beyân ve izhâr eder olarak yazıp da evlâd ü ahfâdına ve etbâ' ü yârânına olsun alıkomaz mıydı? Ve dîn-i Muhammediye'nin bu kadarca bâri esâsını inhidâm ve ihtilâlden vikâye etmeye sa'y ü gayret ve ifâ-yı vâcibe-i zimmet-i vesâyet eylemez miydi? Ve hemân öylece bırakmak, gerek Hazreti Ali'nin ve gerek sâ'ir Ehl-i beyt-i Nebeviyyenin şân-ı 'âlilerine yakışır mıydı? Ve böyle bir şey vuku' bulmuş olaydı, acaba büsbütün kendülerden sonra izâ'a ve itlâf kılınmak mümkün olur muydu? Ve bâri sâdât-ı 'ulviyyenin yedlerinde olsun bir müddet mestûr ve mühfi kalıp da 'âkıbetü'l-emr meydana çıkmaz mıydı? Hâlbuki zamân-ı câhiliyetden beri İmruü'l-Kays⁹⁹ ve onun emsâli olan şu'arânın kasâ'idleri bile ile'l-ân dest-i rûzkârda dâ'ir ve efvâh-ı avâm **[24b]** ve havâsda durûb-ı emsâlleri sâri ve sâ'ir olup dururken bir kitâb-ı celil-i ilâhî ki bizzât Hâlık-ı lem yezel hazretleri, onu, efdal-i kütüb-i semâviyye ve kelâm-ı kadim ve burhân-ı cesim ve mu'cize-i 'azim-i seyyidi'l-mürselin olmak üzere Habîb-i Ekremine tenzîl eylemiş ve hakkında ¹⁰⁰ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ¹⁰⁰ buyurmuş ve onunla cemî' kütüb ve şerâ'i'-yi enbiyâyı hatmeylemiş ve yine bizzât onun hıfz u himâyesine kendisi müte'ahhid ve mütevellî olmuştur. Ona izâ'a ve itlâf olundu demek, dîn ü imân ile bu kavî-i bâtil ve zu'm-u 'âtil ne vecihle bir yere cem' olur ve sahîh Müslümanlık da'vâsında bulunan bir mü'min-i müttakî bu sözü nasıl ağzına alıp da söyleyebilir? Meğer ki umûr-i dîniyesine bi'l-küllîye câhil ve yâhûd tertîb-i edille-i şer'îye ve 'akliyeden bi't-temâm sâhî ve gâfil ola. Ve yâhûd mecûsi'l-asl olup küfrünü izmâr ve sûretâ Müslümanlık izhâr eder bir münâfık olduğundan dîn-i Muhammediyenin esâsını hedm ü ifsâd ve Ehl-i İslâm arasına **[25a]** bir fitne ilkâsıyla 'akl-ı fâsidince onu berbâd ederim deyu kendü kendüye buncileyin bir sevdâ-yı hâm ve bâtil kurmuş ve ancak

⁹⁹ Ebû Vehb (Ebû'l-Hâris / Ebû Zeyd) Hunduc b. Huçur b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr (ö.540 dolayları), Câhiliye devrinin tanınmış Arap şairidir. (Hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Savran, "İmruülkays b. Hucur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 237-238) .

¹⁰⁰ "Asılsız bir şey ona ne önünden ne arkasından yaklaşabilir. O, hikmet sahibi, övgüye lâyık olan Allah katından indirilmiştir." (Fussilet 41/42)

evvel kasdıyla bu sözleri söylemiş ola. Ve böyle olduğunda aslâ şekk ve şüphe yokdur. Şu sebepten ki mezheb-i Şi'a ve Râfizıyye'nin ekser mesâ'il ve mebâhisinin netîceleri ve sûretâ böyle iltizâm-ı hilâfet-i Hazret-i Ali ve beyne'l-halk izhâr-ı muhabbet-i şedîde ve muvâlât-ı ehl-i beyt-i nebeviyye ile bu bâbda olan ğüluvv ve itrâları¹⁰¹ ve bu vesâ'il ile Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at muhâliflerinin merci'leri lâıyıkıyla tettebbu' ve mülâhaza kılındık da mahzâ ehl-i nifâkın sûret-i dostîde dîn-i Muhammedîyi berbâd ve miyâne-i ehl-i imâna ilkâ-yı fitne ve fesâd etmek hülyasıyla kurmuş oldukları dâm-ı tezvîr ve hileden 'ibâret olduğu ve nihâyeti'l-emr gerek Hazret-i Ali'yi ve gerek bi'l-cümle ehl-i beyt ve ashâb-ı kirâm hazerâtını tezyîf ve tesfiye eylemeği netîce verdirmek ve ba'dehû bi'l-külliye dîn-i İslâm'ı ortadan ref u lağvetmek **[25b]** idüğü erbâb-ı fikr-i dakîk ve ehl-i dikkat ve ashâb-ı tahkîk 'indelerinde rütbe-i vuzûh ve bedâhatdedir. Ve mesâ'il-i merkûme-yi ma'a netâyicihâ tafsil ve teşrih eylemek taht-ı imkânda ise de, bu risâle-i muhtasarada ondan sarf-ı nazar kılınmışdır. Ve sâbikan zikr u tahrîr kılınan ve hıfz-ı 'ismet-i Kur'ân-ı 'azîmu's-şân hakkında nâzil olmuş olan âyet-i kerîmeyi sultânî'l-'ârifin ve ser-efrâz-ı erbâb-ı hakka'l-yakîn sâhibi'l-kuşûfâti'l-celîle ve zül-me'ârifî'l-cemîleti'l-cezîle (Mevlânâ Celâleddîn Muhammed el-Belhî el-Konevî ¹⁰² hazreti mesnevi-yi şerîflerinde nazmen şerh u tefsîr) buyurmuş olduklarından işbu risâle-i 'âciziyede küşide-i silk-i sutûr kılınan umûr mezheb-i evliyâ-yı mükâşifin ve meşreb-i ehl-i zevk u yakîne dahî muvâfık ve her hâlde tasdik ve kabûle şâyeste ve lâıyık olduğuna şâhid-i sâdık olmak üzere ebyât-ı şerîfeleri teyemmünen ve teberrûken bu makâmda sebt ü tahrîr ve hâtîme-i risâle onlar ile tezyîl ve temhîr kılındı.

¹⁰¹ Mübalağa ile methetmek.

¹⁰² Adı, Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî olup lakabı Celâleddîn'dir (ö. 672/1273). Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şairdir.

Mesnevî¹⁰³

<p>گر بمیری تو نمیرد این سبق [26a] بیش و کم کن را ز قران مانع طاعنان را از حدیثت رافضم تو به از من حافظی دیگر مجو نام تو بر زرو بر نقره زنم در محبت قهر من شد قهر تو دین تو کیرد زماهی تا بماء تو مترس از نسخ این دین ای مصطفی</p>	<p>مصطفی را وعده کرد الطاف حق من کتاب و معجزات را را فعم من تورا اندر دو عالم حافظم کس نتاند بیش و کم کردن در او رونقت را روز روز افزون کنم منبر و مہراب سازم بہر تو چاکرانت شہر ہا کیرند و جاہ تا قیامت باقیش داریم ما</p>
---	--

****

تمت تألیفاً وتسويداً في سنة اثنين وسبعين ومائين وألف من هجرة من له العزة والشرف¹⁰⁴

[Bu risalenin telifi ve yazımı, hicretin bin iki yüz yetmiş iki (1272) senesinde tamamlanmıştır. İzzet ve şeref Allah'a aittir.]

¹⁰³ Bkz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, (Hazırlayan: Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2004, III/1197-1214. Krş. *Mesnevî*, (Çev. Velid İzbudak- Abdülbaki Gölpınarlı), Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1988, III, 96-99 (1197-1214). *Mesnevî*'den alıntı yapılan bu kıt'aların tercümesi şöyledir:

Vaad etti Hak, buyurdu Ey Mustafa!
 Ben indirdim senin kitab-ı mu'ciz-i beyanını
 Benim, koruyacak her iki dünyada sesini
 Kitabını değiştirmeye kimse bulamaz iktidar
 Günden güne artırırım şeref ve şanını,
 Senin için dikerim mescit ve minber
 Kulların şehirler fethedecek, mevki bulacak
 Kıyamete dek baki kalacak dinin şüphesiz.

Sen ölsen de kitabın ölmez asla.
 Kimse eksiltip artırarak bozamaz Kur'an'ını
 Sözlerini kınayanların yakalarını ensesini
 Çünkü onun hâkim bir koruyucusu var
 Altın ve gümüş üstüne yazdırırım fermanını
 Aşkından, senin kahrın benim olur gider
 Yerden göğe kadar varacak dinin bucak bucak

¹⁰⁴ Beyazıt nüshası şu ifadelerle son bulmaktadır: الحمد لله على اتمام وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وعلى اله واصحابه الطاهرين الكرام. كتبه عبد الضعيف الاحقر الحاج مصطفى نوري صحاف بن الحاج [Bu risaleyi tamamladığımızdan dolayı Allah'a hamd olsun. Efendimiz Hz. Muhammed'e, O'nun âline, temiz ve kerim olan ashabına selam olsun. Bu risaleyi güçsüz ve hakir bir kul olan Hacı Mustafa Nuri Sahhâf b. Hacı Ömer -Allah onları bağışlasın-, hicri 1276 yılında yazmıştır.]